

Vajadusettevõtlus Eestis: levik, probleemid ja ettevõtjate rahulolu

Rahastaja: Avatud Eesti Fond

Anne Jürgenson

Tallinn 2010

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. VAJADUSETTEVÕTLUSE MÕISTE JA ERIPÄRAD	5
1.1 Vajadus- ja võimalusettevõtjate definitsioonid	5
1.2 Vajadusettevõtluse eripärad	6
1.3 Ettevõtja tööeluga rahulolu	8
1.4 Rahulolu mõju vajadusettevõtluse kujunemisele võimalusettevõtluseks.....	10
2. VAJADUSETTEVÕTLUS EESTIS	13
2.1 Varasemad andmed vajadusettevõtluse leviku kohta Eestis	13
2.2 Metoodika ülevaade	14
2.3 Vajadusettevõtluse eripärad	20
2.4 Rahulolu ettevõtlustegevusega	24
2.5 Vajadusettevõtjate toetamise eripärad	30
KOKKUVÕTE.....	33
KASUTATUD KIRJANDUS	36
LISAD	41
Lisa 1. Analüüsis kasutatud veebiküsitluse küsimustik	41
Lisa 2. Intervjueeritute kirjeldused.....	45
Lisa 3. Hinnangud ettevõtlustegevust iseloomustavatele aspektidele.....	47
Lisa 4. Vajadustest tingitud ettevõtluse toetamise tulemused teistes riikides.....	48

SISSEJUHATUS

Nii mujal maailmas kui Eestis on viimasel kümnendil üha enam hakatud ettevõtlikkusest rääkima. Sealjuures rõhutatakse alustavate ettevõtjate rolli uuenduste ja uute töökohtade loomisel ning seeläbi suurt panust majanduse arengusse. Viimaste aastate majanduskriisi tingimustes on teema Eestis päevakorral olnud seoses alustava ettevõtluse võimaliku rolliga tööpuuduse vähendamisel.

Olukorras, kus tööd on raske leida, kaaluvadki paljud töötud ettevõtlusega alustamise võimalust, mida riik ka aktiivselt toetab. Samas pole uuritud, kui tõhus meede töötute ettevõtlusega alustama suunamine on ja teisalt, mis asjaoludega tuleks arvestada ettevõtlusega alustamist toetades just majanduskriisi ajal.

Üks aspekt on kindlasti alustavate ettevõtete grupile iseloomulik suur heterogeensus, hõlmates kiire kasvuga ja kõrgtehnoloogiliste ettevõtete kõrval arvukalt kasvuambitsioonideta üksikettevõtjaid. Ettevõtete toetamise eesmärke seades on kasulik mõelda läbi, missuguseid ettevõtteid soovitakse toetada ja missugust abi erinevad grupid vajavad. Üks võimalus on grupeerida ettevõtted grupeeritakse ettevõtlusega alustamise motiivide põhjal. Eristatakse võimalusettevõtjaid (*opportunity-based entrepreneurs*), kes loovad ettevõtte avastatud äriühinuse ära kasutamiseks ning neile vastandatakse vajadusettevõtjaid (*necessity-based entrepreneurs*), kes on ettevõtlusesse nõ tõugatud, kuna puudusid muud töövõimalused või esines oht lähitulevikus töö ja sissetulek kaotada. Käesoleva töö fookuses on eelkõige töötuna ettevõtlusega alustajad ehk siis peamiselt vajadusettevõtjad.

Rahvusvahelised uuringud näitavad, et majandussurutise perioodil vajadusettevõtluse osakaal kasvab. Eestis on vajadusettevõtjate osakaal võrreldes teiste Euroopa riikidega niigi suhteliselt kõrge ning majanduskriisi tingimustes on nende arvukus veelgi tõusnud. Samas on Eestis siiani antud teemat vähe uuritud, mistõttu on ka raske anda ühest hinnangut näiteks suure vajadusettevõtjate osakaalu kui võimaliku probleemi suhtes või otsustada, kas ja mil määral tuleks alustavaid ettevõtteid toetades vajadus- ja võimalusettevõtjate eripäradega arvestada.

Ka rahvusvaheliselt on vajadusettevõtluse leviku positiivseid ja negatiivseid külgi enam uuritud regionaalsel või rahvuslikul tasandil, kuid üksikisiku tasemel pole sellele eriti palju tähelepanu pööratud. Käesolev töö pühendab aga muu hulgas tähelepanu ka üksikisiku tasandile, kasutades selleks tööeluga rahulolule antud hinnanguid.

Töö eesmärgiks on selgitada vajadusettevõtjate leviku ulatus, spetsiifilised probleemid ning nende rahulolu ettevõtluse kasuks tehtud otsusega. Tulemustest lähtuvalt tehakse ettepanekuid vajadusettevõtjate toetamise tõhustamiseks.

Esimeses peatükis tutvustatakse vajadus- ja võimalusettevõtjate mõisteid ja eripärasid, vajadusettevõtjate probleeme ning rahulolu.

Teises peatükis analüüsitakse vajadusettevõtjate eripärasid ning nende rahulolu Eestis, millest lähtuvalt tehakse ka soovitusi töötutele ettevõtlusega alustamise toetuste pakkumise tõhustamiseks. Analüüs tugineb 2010.a. kevadel hiljuti tegevust alustanud ettevõtjate seas läbi viidud veebiküsitluse ja intervjuude tulemustele. Veebiküsitluse sihtgrupiks valiti 2008.a. või 2009.a. I poolaastal Ettevõtluse Arendamise Sihtasutusest (EAS) või Töötukassast ettevõtlusega alustamiseks toetust saanud ettevõtted. Lisaks viidi kaheksa küsitluses osalenuga läbi intervjuud, mida kasutatakse lisaallikana veebiküsitluse tulemuste tõlgendamisel.

Töö on koostatud Avatud Eesti Fondi poolt rahastatud projekti „Töötust ettevõtjaks – õige valik?“ raames.

1. VAJADUSETTEVÕTLUSE MÕISTE JA ERIPÄRAD

1.1 Vajadus- ja võimalusettevõtjate definitsioonid

Vajadusettevõtluse mõiste võeti kasutusele üleilmse ettevõtlikkuse monitori (*Global Entrepreneurship Monitor*) uuringute raames 2001. aastal. Vajadusettevõtlus (*necessity-based*)¹ hõlmab ettevõtjaid, kes on ettevõtlusesse nõ tõugatud, kuna puudusid muud töövõimalused või kes seisid silmitsi ohuga lähitulevikus töö ja sissetulek kaotada (Bosma *et al.* 2009: 24). Sellele vastandub võimalusettevõtlus (*opportunity-based*), mis on ajendatud eelkõige äriühinuse realiseerimise soovist. Võimalusi on sealjuures peamiselt kahte tüüpi: võimalus olla iseseisvam ning võimalus enam teenida (Sealsamas: 24). Vajadus- ja võimalusettevõtluse jaotus on analoogne juba varem ettevõtlusega alustamise motiivide klassifitseerimisel kasutusel olnud tõuke- ja tõmbetegurite eristamisele. Tõmbeteguriteks on suurema vabaduse saavutamise soov, soov enam teenida, end teostada jne. Tõukefaktoriteks on muude töövõimaluste puudumine, rahulolematuse olemasoleva tööga (halvad töötingimused, stress või ebakindlus) (vt nt Granger *et al.*, lk. 499-500; Verheul *et al.* 2010: 4). Lisaks töid Granger *et al.* (1995: 509-510, 513) välja grupi ettevõtjaid, kelle jaoks ettevõtlusega alustamine on kompromiss ja ajutine lahendus, tavaliselt on põhjuseks soov pere- ja tööelu ühendada (mistõttu selles grupis domineerivad naised) või ei soosi elukoht nt maapiirkondades palgatööl käimist.

Mitmetes arenenud riikides (nt Soomes, aga ka laiemalt EL tasemel) räägitakse vajadusettevõtlusest kui kulude optimeerimise eesmärgil töökohtade vähendamise tendentsi tagajärjest. Tööandja eelistab suurema paindlikkuse, väiksema vastutuse võtmise ja kulutõhususe eesmärgil tööd endistelt töötajatelt sisse osta, sundides töötajad sel moel iseendale tööandjateks (Kantola, Kautonen 2008: 895). Sellisel puhul räägitakse sõltuvast iseendale tööandjast (*dependent self-employed*), mille täpse definitsiooni üle vaidlused alles käivad (Böheim, Muehlberger 2006: 2). Sellist iseendale töötamise vormi iseloomustab vaatamata lepingu vormile sõltuvus ja integreeritus ettevõttesse, millele teenuseid osutatakse. Tegemist on ettevõtluse ja palgatöö vahele jääva nõ halli alaga, millega seostuvad tavaliselt küsimused, kuidas selliseid inimesi käsitleda seadusandluse ja sotsiaalkaitse kontekstis. Lisaks tõstatub õigluse küsimus ehk sellise ettevõtluse majanduslikud ja sotsiaalsed tagajärjed üksikisikule (Kantola, Kautonen 2008: 894; Böheim, Muehlberger 2006: 3). Käesoleva töö kontekstis vaadatakse üksnes nõ sõltumatuid iseendale tööandjaid, kes ei osuta teenuseid ühele tööandjale.

¹ Inglise keeles kasutatakse sünonüümina nii vajadustest tingitud (*necessity entrepreneurship*), mitte vabatahtliku (*involuntary entrepreneurship*) kui ka sunnitud (*forced entrepreneurship*) ettevõtluse mõisteid.

Rääkides erinevatest alustavate ettevõtjate tüüpidest tuleb sageli tugineda uuringutele, mis käsitlevad iseendale tööandjaid laiemalt (*self-employed*). Lihtsustatud mudeli järgi valib iga tööleasuv inimene, kas hakata iseendale tööandjaks või asuda palgalisele tööle ehk töösuhtesse mõne teise tööandjaga. See käsitlus ei arvesta mainitud kahe variandi kombineerimise võimalusega. Kombineerimise puhul on mõnes uuringus eeldatud, et iseendale tööandja teenib 50% või enam oma sissetulekust ettevõtlusest või kulutab enamuse töötundidest oma ettevõttele. Täiendava kitsendusena on mõned teadlased juurde toonud teistele tööandmise aspekti, pidades iseendale tööandjaks vaid neid ettevõtjaid, kellel peale enda teisi töötajaid ei ole (ülevaate enamlevinud iseendale tööandjaks olemise definitsioonidest annavad nt Kolvareid, Isaksen, 2006: 870-871). Käesolevas uuringus käsitletakse (kui pole teisiti mainitud) iseendale tööandjaid ettevõtjatena sõltumatult töötajate arvust või juriidilisest vormist ning neile vastandatakse palgatöötajad (püsiv töösuhe mõne teise tööandjaga peale iseenda).

1.2 Vajadusettevõtluse eripärad

Varasemate uuringute põhjal võib välja tuua mitmeid karakteristikuid, mis eristavad vajadusettevõtjaid võimalusettevõtjatest. Üheks peamiseks tunnuseks on ettevõtte käivitamine tööpuuduse ja seega alternatiivsete elatusallikate puudumise tagajärjel (Granger *et al.* 1995: 506; Anderson, Wadensjö 2006:4).

Teiseks on vajadusettevõtjatele iseloomulik kasvuambitsioonide puudumine (Granger *et al.* 1995: 499-500; Reynolds *et al.* 2002: 18), millega seostub tagasihoidlikum kasv (Saridakis *et al.* 2007: 11) ning väiksemad sissetulekud (Block, Wagner 2010: 166-168; Anderson, Wadensjö 2006: 18-19). Madalamad sissetulekud ei ole seotud niivõrd eelduste puudumisega, sest haridustaseme poolest vajadusettevõtjad võimalusettevõtjaist ei erine (Block, Wagner 2010: 161; Verheul *et al.* 2010: 13), kuigi üksikud uuringud näitavad ka vastupidist (Poschke 2010: 4). Pigem on erinevus tingitud madalamatest alternatiivkuludest (Block, Wagner 2010: 166; Verheul 2010: 9) ning ambitsioonide puudumisest – ettevõtlustegevust nähakse oma tööelu ajutise osana.

Block ja Sandner (2007: 19) leidsid, et ettevõtlusega alustamise motiivid ei mõjutanud ettevõtte edu (sh sissetulekuid) juhul, kui ettevõtte tegevusala langes kokku ettevõtja enda kompetentsivaldkonnaga. Tulemus on kooskõlas ka Granger *et al.* (1995: 511) järeldusega, et eduka ülemineku palgatöölt ettevõtjaks tagab ettevõtte valdkonnaga seotud töökogemus ja kompetents ning laiemalt tõdemusega, et suuremad erialased oskused ja kogemused seostuvad väiksema läbikukkumise riskiga (Caliendo *et al.* 2009: 154), eriti töötuna ettevõtlusega alustanute puhul (Schanne, Weyh 2009: 24). Ilmnebki, et vajadusettevõtjate edutegurid on võimalusettevõtjate eduteguritest erinevad (Block, Wagner 2010: 166-168). Kui vajadusettevõtjate eduvõimalusi suurendab ettevõtja üldine haridustase, siis vajadusettevõtjate puhul on oluline just tegevusvaldkonnaga seotud haridus. Kui erialane kompetents on aga tiheda konkurentsi ja väikeste sisenemisbarjääridega tegevusvaldkonnas, ei pruugi sellest lähtuvalt tegevusvaldkonna valimine edu tagada (Shane 2008: 36-38).

Block, Wagner (2010: 156- 158, 166) näitasid, et võimalusettevõtjad kasutavad ära paremaid ärivõimalusi, kuna nad valmistuvad ettevõtluseks ette pikema perioodi kestel, kogudes kogemusi, teadmisi, informatsiooni ja sisenedes kasulikesse sotsiaalsetesse

võrgustikesse. Vajadusettevõtjatel, kes ei lahkunud eelmisest töökohast vabatahtlikult, on vähem aega vastavaid teadmisi ja kogemusi koguda. Ka Reid ja Smith (2000: 179) on näidanud, et ettevõtte üheks eduteguriks on põhjalikult ja pikema aja jooksul läbi mõeldud plaanid. See tähendab, et vajadusettevõtjad on paratamatult ebasoodsamas olukorras, kuna alustavad ettevõtlusega sundseisus, püüdes lahendada oma igapäevase elatusallika puudumise probleemi ning ei saa seega ettevõtte loomist muudest teguritest lähtuvalt ajastada (nt rahastamisvahendite leidmine). Nad sisenevadki sageli pigem väiksemate sisenemisbarjääridega ja tiheda konkurentsiga valdkondadesse (Shane 2008: 36-38). Ettevõtetal aga, kelle peamiseks konkurentsieeliseks on madalad hinnad, on ülejäänust tunduvalt madalam ellujäämise tõenäosus (Saridakis *et al.* 2008: 34).

On leitud, et töötute poolt loodud ettevõtete (eristamata sealjuures vajadus- ja võimalusettevõtteid) majandustulemused on ülejäänud ettevõtetega võrreldes tagasihoidlikumad ning ellujäämise määr madalam (Andersson, Wadensjö 2006: 12-15, 19; Meager *et al.* 2003; Niskanen, Miettinen 2009: 14-15), ilmselt paljuski tingituna eelpool kirjeldatud vajadusettevõtetele iseloomulikest probleemidest (kasvuambitsioonide puudumine, ebapiisav ettevalmistus ettevõtluseks, võimalusel palgatöö eelistamine ettevõtlusele).

Vajadusettevõtjate ebaedu tõenäosust süvendab asjaolu, et kui niigi on alustavatele ettevõtjatele iseloomulik rahastamisvahendite nappus, siis vajadusettevõtjatel on see probleem veel märgatavam. Alustavate ettevõtjate rahastamisprobleemid on seotud lühikesest tegutsemisajaloost tingitud tagatise puudumisega, kõrge riskitasemega seonduvate ebasoodsate laenuitingimustega (kõrged intressimäärad), informatsiooni asümmeetriaga (vt ülevaadet levinud seisukohtadest Deakins *et al.* 2008: 2- 5) ning pankade soovimatusega tegeleda väikeklientidega, kuna nendega kaasneb suhteliselt suur halduskoormus (Niskanen, Miettinen 2009: 2). Lisaks kogevad suuremaid probleeme noored, naised, rahvusvähemuste esindajad (Blanchflower 2004: 6-12; Deakins *et al.* 2008: 2-5) ning vähemarenenud regioonide ettevõtted (Deakins *et al.* 2008: 2). Fakt, et töötute poolt asutatud ettevõtete (kelle hulgas on palju vajadusettevõtjaid) eluiga on teiste ettevõtetega võrreldes lühem, tõstab omakorda nende riskitaset laenuandjate silmis ning vähendab veelgi laenusaaamise võimalusi (Niskanen, Miettinen 2009: 14-15). Lisaks pole sundolukorras ettevõtlusega alustanutel olnud võimalust ettevõtluseks valmistumise perioodil eesmärgipäraselt rahastamisvahendeid koguda. Uuringud, mis on käsitlenud ettevõtte asutamise ajal esinenud rahastamisvahendite nappuse probleemi mõju ettevõtte edasisele kasvule ja ellujäämisele, on leidnud, et mõju ettevõtte kasvule puudub, eksisteerib aga mõju ettevõtte ellujäämisele (Saridakis *et al.* 2007: 11-13; Saridakis *et al.* 2008: 34-37). Paremate rahaliste võimalustega ettevõtetal on sisemised reservid raskuste üleelamiseks ning sellised ettevõtted on näiteks majanduse langusperioodide mõjule vähemtundlikud.

Vajadus- ja võimalusettevõtluse proportsioonid on riigiti erinevad. Vajadusettevõtlust esineb enam vähemarenenud riikides ning vähem arenenud sotsiaalkaitse süsteemidega riikides (Reynolds 2002: 25-27). Majandussurutise tingimustes näitab vajadusettevõtlus kasvutrende eelkõige kriisist enam mõjutatud riikides (Bosma, Levie 2010: 36) ja seda peamiselt tõukefaktoritest tingituna. Kui üldiselt alustavad ettevõtlusega vähem riskikartlikud inimesed, siis töötute puhul on hoiakud riskide suhtes tänu väiksematele alternatiivkuludele vähem olulised (Caliendo *et al.* 2009: 153-167). Võimalusettevõtlus

võib aga väheneda palgatööd omavate potentsiaalsete ettevõtjate langenud riskivalmiduse tõttu (majanduskriisi ajal ei julgeta töökohast loobuda) (Kedrosky 2009: 2).

Nii on vajadusettevõtlust nähtud majanduskasvu ja arengu seisukohast pigem negatiivsena (Reynolds *et al.* 2002: 16-19). Leitakse, et ettevõtlusesse tõugatute suur hulk ei saa olla majanduse vitaalsuse näitaja, parimal juhul võib see viidata tööturu paindlikkusele (Granger *et al.*, 1995: 499-500; Johansson 2006: 112). Mõni autor kahtleb, kas vajadusettevõtlust saab üldse ettevõtlikkuse väljenduseks pidada, kuna see ei kajasta sageli mitte ettevõtlikkust, vaid reaktsiooni ebasoodsatele institutsionaalsetele tingimustele (Henrekson, Stenkula 2009: 3). Koellinger ja Thurik (2009: 13-15) kirjeldavad aga majanduse tsüklilisuse ja ettevõtlusalase aktiivsuse seosed ning näitavad, et majanduslanguse tingimustes aktiveeruv vajadusettevõtlus omab positiivset mõju majanduskasvu taastumisele. Olude paranedes ja palkade ning inflatsiooni tõustes ettevõtlusaktiivsus langeb (head palgatöö võimalused tõstavad alternatiivkulusid), viidates ühel hetkel taas lähenevale langusperioodile. Majanduslanguse ajal süveneva tööpuuduse ja ettevõtlusaktiivsuse vahelised seosed on siiski mitmesuunalised, mistõttu läbiviidud uuringud näitavad ka vastuolulisi tulemusi (Carree *et al.* 2007: 1-4) ning teema uurimist jätkatakse.

Kuigi ettevõtete klassifitseerimine vajadus- ja võimalusettevõtjaiks on paljude uurijate poolehoiu leidnud, on seda ka kritiseeritud ja ebaotstarbekaks peetud. Smallbone, Welter (2003: 5-6; 11-13) peavad mudelit liiga lihtsustatuks ja töid peamiste probleemidena välja klassifitseerimiskeskused ning dünaamika ehk vajadusettevõtjate kujunemise võimalusettevõtjaiks ja vastupidi. Nende kriitika lähtub just üleminekuriikides läbiviidud uuringutest ja nad leiavad, et enam tuleks arvestada spetsiifilise sotsiaalse kontekstiga. Näiteks vaadeldud riikides oli väga hea haridusega inimestel raske leida rahuldustpakkuvat ja samas vastuvõetaval moel tasustatud tööd, mistõttu mitmed neist alustasid ise ettevõtlustegevust. Tegemist ei olnud sageli siiski puhtalt vajadusettevõtlusega, vaid ettevõtlus oli üheks vähestest võimalustest leida erialast, loovat ja rahuldustpakkuvat tööd, mis ühtlasi tagas ka vastuvõetava elatustaseme. Lisaks leidsid nad, et kontseptsioon alahindab kogemustest õppimise olulisust ning ettevõtjate võimet oma ootusi muuta vastavalt omandatud oskustele ja teadmistele ehk teisisõnu ei arvestada sageli motiivide muutumisega.

1.3 Ettevõtja tööeluga rahulolu

Paljud uuringud kinnitavad, et kuigi ettevõtlustegevusega kaasnevad palgatööga võrreldes pikemad töötunnid, suuremad riskid, keskmiselt väiksemad (Hamilton 2000: 623) ja ebaregulaarsed sissetulekud ning läbikukkumise risk, on iseendale tööandjate tööalane rahulolu suurem kui palgatöötajatel (Blanchflower 2004: 16; Hundley 2001: 311-313; Andersson 2008: 231; Lange 2009; Shane 2008: 98-108). Hamilton püüdis seletada madalamaid sissetulekuid ja aeglasemat palgatõusu erinevate põhjustega (nt madalamad palgad ettevõtlusele eelnenud töökohas), aga ei leidnud ühelegi hüpoteesile kinnitust ning järeldas, et ilmselt peavad ettevõtlusega kaasnema muud hüved (Hamilton 2000: 628). Selle ebakõla lahtimõtestamisel kasutatakse protseduurilise kasulikkuse (*procedural utility*) mõistet, mis kajastab tõsiasja, et inimesed ei väärtusta

ainult väljundeid, vaid ka tingimusi ja protsessi, mis viivad väljunditeni ehk viisi, kuidas väljundid on loodud (Frey *et al.* 2004: 377-379).

Protseduuriline kasulikkus kirjeldab indiviidide psühholoogilist vajadust enesemääratlemisõiguse järgi (*self-determination*) (Benz, Frey 2008: 263-264), mis väga hierarhilises organisatsioonis on piiratud. Defineeritud on enesemääratlemisõiguse kolm aspekti (Benz 2007: 203):

- autonoomiavajadus, mis kajastab ise enda töö korraldamise kogemust;
- kompetentsivajadus ehk vajadus kogeda enda võimekust ja tõhusust;
- suhestatus, mis viitab vajadusele olla teiste inimestega positiivselt seotud ning olla respektieritud grupi liige.

Erinevad protseduurid ja institutsioonid saavad pakkuda protseduurilisi hüvesid (*procedural goods*), mis rahuldavad mainitud vajadusi (Benz, Frey 2008: 364). Seega ei hinda töötajad vaid väljundi kasulikkust, mis tugineb sissetulekutel ja töötundidel, vaid ka muid töötingimusi, näiteks suuremat vabadust ja enesemääratlemisõigust.

Protseduurilise kasulikkuse mõiste pole majandusteaduses laiemat siiani kasutust leidnud, kuigi viimasel ajal on majandusteaduse ja psühholoogia seoseid ühe enam välja toodud. Benz ja Frey (2008: 364-365) uurisid, kas iseendale tööandjate protseduuriline kasulikkus on võrreldes palgatöötajatega suurem ning kas väiksemate ettevõtete töötajad kogevad suuremat protseduurilist kasulikkust kui suurte ettevõtete töötajad. Need kaks hüpoteesi lisavad uusi aspekte traditsionaalse majandusteaduse poolt esile toodule. Viimase puhul eeldatakse, et töö kajastab kaotatud kasulikkust ehk kaotatud vaba aega ning et kasulikkuse allikaks on tõised sissetulekud, kuna need loovad tarbimisvõimalusi. Protseduurilist kasulikkust arvestav lähenemine rõhutab, et töö ei tähenda indiviidile alati ainult kaotatud kasulikkust. Töösituatsioon iseenesest võib töötajate rahulolu kasvatada, st et nad ka „tarbivad“ tööl, eriti kui tööl on suhteliselt suured enesemääratlemisõiguse võimalused (Sealsamas: 365). Benz ja Frey mõlemad hüpoteesid leidsid kinnitust (Sealsamas: 379-381). Iseendale tööandjate tööga rahulolu on suurem kui palgatöötajatel ja välistati variant, et suurem rahulolu tuleneb isiksuse omadustest (õnnelikumad inimesed valivadki iseendale tööandmise). Ka palgatöötajate hulgas võib täheldada positiivset seost tööga rahulolu ja suurema autonoomia ning väljakutseterikkama töö vahel ehk väiksemate ettevõtete või üksuste töötajad on tavaliselt enam rahul kui suurte ettevõtete töötajad. Sarnaste tulemusteni on jõudnud ka teised autorid (Prottas 2008: 43).

Blanchflower (2004: 17) võrdles Eurobaromeetri andmeid kasutades erinevat tüüpi iseendale tööandjate tööeluga rahulolu. Ta leidis, et ilma töötajateta iseendale tööandjad on tööeluga enam rahul kui palgatöötajad; samas teistele tööd andvad ettevõtjad on omakorda tööeluga rohkem rahul kui ilma töötajateta ettevõtjad (võimalik, et tingituna suuremast edust). Erandiks on Kreeka ja Luksemburg, kus palgatöötajate tööeluga rahulolu on mainitud gruppidest kõrgeim ning Saksamaa ja Rootsi, kus tööeluga rahulolu on kõrgeim ilma töötajateta iseendale tööandjate hulgas. Sealjuures ilma töötajateta ettevõtjad on vähem rahul oma sissetulekute, töömahu ning tööalase kindlustundega kui suuremad tööandjad (Sealsamas: 18).

Blanchflower (2004: 20) uuris põgusalt ka eluga rahulolu laiemalt ja leidis, et iseendale tööandjate hulgas on see suurem kui palgatöötajate hulgas ning enam on rahul ettevõtjad, kes on ettevõtlusega alustanud nõ vabast tahtest, mitte olude sunnil (ehk vajadusettevõtjad).

Mitmed uuringud kinnitavad, et ettevõtlusega alustamise otsuseid ning ettevõtlusalast käitumist mõjutab ebaobjektiivne taju (nt riske alahinnatakse) ja ülemäärane enesekindlus oma ettevõtlusalase võimekuse osas (Koellinger *et al.* 2007: 520-522; Reid, Smith 2000: 179; Shane 2008: 105-106; Hayward *et al.* 2006: 169-170), mis võib mõjutada ka hilisemat rahulolu. Ei teata, et keskmist alustavat ettevõtet ootab tõenäoliselt ees sissetulekute vähenemine võrreldes palgatööga, pikemad tööpäevad, suur läbikukkumise oht jne (Shane 2008: 97-110). Koellinger *et al.* leidsid (2007: 520-522), et riikides, kus inimestel on kõrge ettevõtlusalane enesekindlus, on ka alustavate ettevõtete arv suur, samas seostuvad need näitajad ka väiksema ettevõtete ellujäämismääraga 42 kuu jooksul peale asutamist. Esineb ka teisi arvamusi, näiteks Blanchflower (2004: 18-21) leiab, et probleem pole nii tõsine. Ta näitab, et kuigi rahvastikuküsitluse andmetel paljud eelistaksid ettevõtlust palgatööle, siis realselt teevad vastava otsuse vähesed. Ühelt poolt on selle taga finantseerimisvahendite nappus, aga teisalt leitakse, et konkreetses olukorras inimesed suure tõenäosusega hindavad realistlikumalt ettevõtluse poolt- ja vastuargumente, mistõttu paljud eelistavad siiski palgatööd.

Enamus käesolevas peatükis viidatud autoreist järeldavad, et ettevõtlustegevuseks peab looma soodsad raamtingimused, vähendama kõikvõimalikke barjääre, mis takistaksid soovijatel iseendale tööandjaks hakkamist (Benz, Frey 2008: 379; Blanchflower 2004: 21). Hoiduma peaks aga sundseisus ettevõtlustegevuse kasvamisele kaasaaitamisest. Iseendale tööandmine ei ole kerge tegevus ja ei sobi kõigile (Blanchflower 2004: 18-21), mistõttu ei tohiks otsus selle kasuks olla pealesunnitud (arvestades nt asjaolu, et iseendale tööandmisega kaasnevad võrreldes palgatööga suurema tõenäosusega vaimse tervise häired (Andersson 2008: 231)).

1.4 Rahulolu mõju vajadusettevõtluse kujunemisele võimalusettevõtluseks

Vajadusettevõtlus ei ole staatiline seisund. Mõned uurijad on leidnud, et isegi, kui ettevõtlusega alustamise ajal oli tegemist sundolukorras käivitatud ettevõtlusega, siis võib ettevõtlusega tegelemine aja möödudes muutuda ettevõtja jaoks soovitud alternatiiviks (Kantola, Kautonen 2008: 895; Granger *et al.* 1995: 509-511, 513-515; Hytti 2009: 74-76). Granger *et al.* (1995: 515) nimetasid selliseid ettevõtjaid „pöördunuiks“ (*converts*). Seega, kui majanduslanguse oludes vajadusettevõtluse osakaal kasvab, siis olude muutuses (tõukefaktorite taandumisel) ei pruugi iseendale tööandmise trend samas mahus tagasi pöörduda. Nii ei piisa ka vajadusettevõtluse pikemaajaliste mõjude mõistmiseks üksnes ettevõtlusega alustamise hetkele keskendunud uuringutest.

Tegutsemismotiivide muutumise põhjuseid uurides on leitud, et võimaluste avanedes tagasi palgatööle pöördumine sõltub ettevõtluseperioodil omandatud kogemusest ja saavutatud edust. Edu ei tohi aga taas käsitleda vaid materiaalses mõttes ja ettevõtte

majandustulemuste põhjal, vaid laiemalt tööeluga rahulolu kaudu. Põhjalikumalt on vajadus- ja võimalusettevõtjate tööga rahulolu erinevusi uurinud Block ja Koellinger (2008) ning Kautonen ja Palmroos (2009).

Block ja Koellinger (2008: 4, 6-7) kasutasid protseduurilise kasulikkuse mõistet ja tegid rahulolu hinnanguid analüüsid vahet rahulolu rahalistel ja mitterahalistel aspektidel (iseseisvus, loovus, tööaja paindlikkus, turvatunne). Esiteks ilmnes, et rahaline komponent oli olulisem rahulolu taseme mõjutaja kui mitterahaline (Sealsamas: 12), kuid ka mitterahaline komponent oli oluline, eriti iseseisvuse ja loovuse aspektid. See tähendab, et ettevõtlik on atraktiivne karjäärivõimalus iseseisvust ja loovust hindavatele indiviididele, kuna nemad suudavad sellest ülejäänutega võrreldes suuremat kasulikkust omandada. Ilmnes ka, et vajadusettevõtja rahulolu oma ettevõtlustegevusega on märkimisväärselt madalam võrreldes ülejäänud hiljuti alustanud ettevõtjatega. Sundkorras ettevõtlusega alustanute seas on ilmselt sagedamini inimesi, kes ei pea ettevõtlusega kaasnevaid mitterahalisi aspekte piisavalt olulisteks. Teiseks pärsib sundkorras ettevõtjaks hakkamine iseenesest enesemääratlemisõigust.

Kautonen ja Palmroos (2009) defineerisid ettevõtlustegevusega rahulolu (*entrepreneurial satisfaction*) kui eelistust jääda iseendale tööandjaks isegi juhul, kui avaneb mõistlik võimalus asuda palgatööl. Kooskõlas eelpool mainitud uuringutulemustega eeldavad nad, et ettevõtlustegevusega rahulolu sõltub materiaalsest (sissetulekute tase, sissetulekute regulaarsus, kindlustunne elatise mõttes) ning mittemateriaalsest (töö väärikus, iseseisvus, töö sisu, võimalus oma oskusi arendada) ettevõtlustegevusele iseloomulikest joontest. Nad järeldasid, et sundseisus ettevõtlusega alustamine on seotud hiljem väiksema tööalase rahuloluga (Sealsamas: 904), kuid mõju ei ole väga suur. Täiendavalt leiti kaks seaduspära:

1. Kui sundseisus ettevõtlusega alustanu on hiljem rahul ettevõtlusest teenitavate sissetulekute taseme ja regulaarsusega, tema rahulolu ettevõtlustegevusega kasvab. Seega ei kaasne vajadusettevõtlusega pikaajalisi negatiivseid mõjusid, kui ettevõtte võimaldab teenida rahuldustpakkuvaid sissetulekuid. Samas ei pruugi see viidata objektiivselt edukale ettevõtlustegevusele, tegemist on hinnangutega ning sundseisus ettevõtlusega alustanutel ei ole sissetulekute osas väga kõrgeid ootusi.
2. Mainitud iseendale tööandmisele iseloomulikud tunnused (iseseisvus, võimalus oma oskusi arendada jne) ei leevendanud sundseisus ettevõtlusega alustamise negatiivset mõju hilisemale rahulolule. Autorid leiavad, et see võib olla tingitud ettevõtjale iseloomulike isikuomaduste puudumisest. See tähendab, et isegi kui sellised ettevõtjad annavad mõningatele iseendale tööandmisega kaasnevatele aspektidele kõrgeid hinnanguid, eelistaksid nad siiski ettevõtlusele palgatööd.

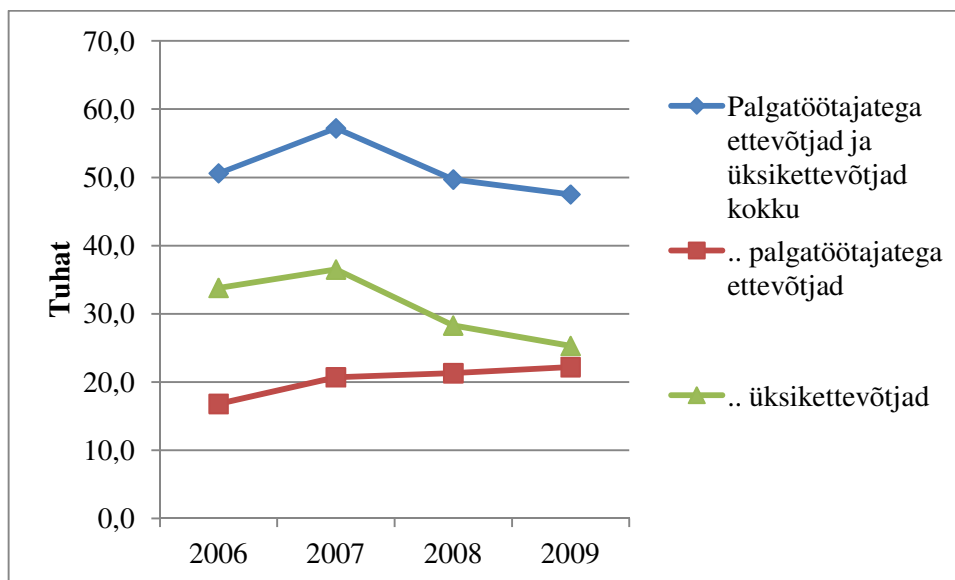
On ka ilmnenu, et vajadusettevõtjad hindavad nii mittemateriaalseid kui materiaalseid aspekte madalamalt kui võimalusettevõtjad. Kui sissetulekute puhul on see üheselt mõistetav, siis madalamad hinnad mittemateriaalsetele teguritele võivad viidata mitmetele asjaoludele. Ühest küljest võib nende töö pakkudagi vähem mittemateriaalseid hüvesid, teisalt motiveerivad võimalusettevõtjaid mittemateriaalsed tegurid enam (Verheul *et al.* 2010: 9). Vajadusettevõtjad hindaksid palgatöö stabiilsust ja piiratumat vastutust enam kui ettevõtlusega kaasnevat iseseisvust, loovust jms.

Vajadus- ja võimalusettevõtluse dünaamika paremaks mõistmiseks tuleks uurida ettevõtjate karjääri pikemalt elutee perspektiivis, mis võimaldaks kirjeldada karjäärimuutusi ning liikumisi palgatöö ja ettevõtluse vahel (Granger *et al.* 1995: 513; Hytti 2009: 74-76). Hytti (2009: 64) lähtus tõsiasjast, et seoses tööjõuturgu iseloomustavate kiirete muutustega seisavad üha enam inimesi ühes või teises elu etapis silmitsi töö kaotamise ja töö otsingutega. Mõnel hetkel võib sobiva töö puudumisel olla indiviidile kasulikum tegutseda teatud perioodi aega iseendale tööandjana. Seega ei ole ettevõtjaks hakkamine enam ühekordne otsus terveks eluks, vaid karjäärivalik, millesarnaseid elus tehakse korduvalt. Hytti (Sealsamas: 66, 74-76) leidis, et inimeste ettevõtlusalase teadlikkuse tõstmine ning iseendale tööandjaks asumise kui normaalse karjäärivaliku aktiivsem tutvustamine näiteks meedias vähendaks ettevõtlusbarjääre ja laiendaks inimeste karjäärivõimalusi.

2. VAJADUSETTEVÕTLUS EESTIS

2.1 Varasemad andmed vajadusettevõtluse leviku kohta Eestis

Muutuste hindamiseks erinevatel motiividel asutatud ettevõtete, st vajadus- ja võimalusettevõtjate arvukuses peab omama ülevaadet kogu ettevõtete arvu muutustest. Viimastel aastatel on Eestis seoses majanduskriisiga üksikettevõtjate arv kahanenud (joonisel 2.1), palgatöötajatega ettevõtjate arv on jätkanud kasvu.

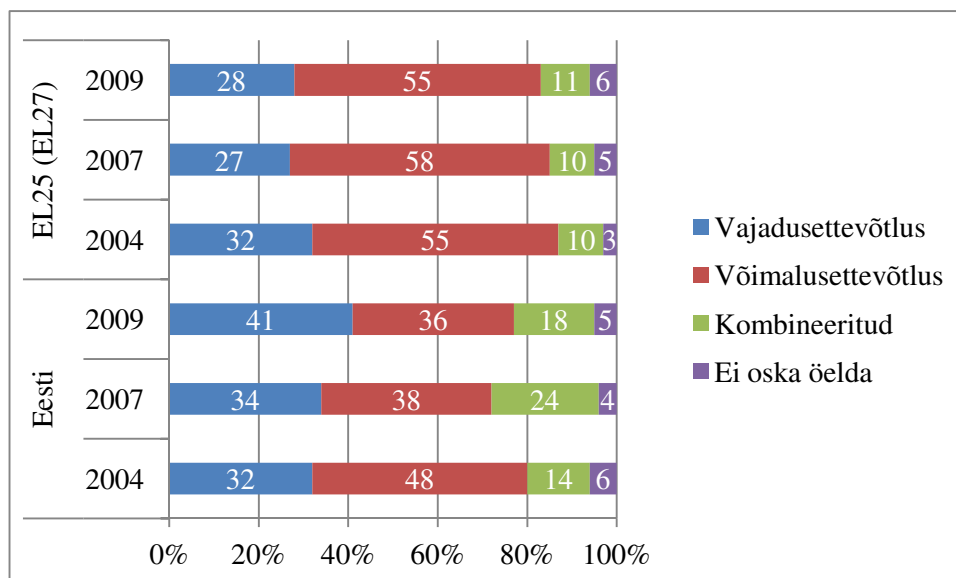
Joonis 2.1 Iseendale tööandjate arvu muutused (Statistikaamet, tööjõu-uuringu andmed)

Uute ettevõtjate teket takistab ilmselt rahastamisvahendite kättesaadavuse probleem. Majandussurutise ajal finantseerimisprobleemid süvenevad (*The impact ... 2009*: 6-8; Naude, MacGee 2009: 3), kuna vähenevad nii omavahendid kui rahastamisvõimalused läbi pankade (finantsasutused loobuvad riskantsemate projektide rahastamisest, intressimäärad kasvavad, ettevõtjate tagatise turuväärtus langeb). Ka Soome 1990. aastate alguse majandussurutise kogemused näitasid, et finantseerimisvahendite nappuse tingimustes iseendale tööandjate arv langes märgatavalt (*Financial Systems .. 2003*: 11).

Vajadusettevõtluse teemat uute ettevõtete loomise kontekstis on siiani Eestis väga vähesel määral uuritud, mistõttu on seda kirjeldavad andmed ka piiratud. Saar ja Unt (2006) on analüüsinud vajadusettevõtlust Eestis postsotsialistliku maa kontekstis. Nende järeldused puudutavad aga eelkõige iseseisvusjärgset perioodi, üleminekuaja ja erastamise mõjusid alustavale ettevõtlusele.

Ainsad kvantitatiivsed andmed pärinevad küsitlusandmetele tuginevatest Eurobaromeetri uuringutest. Eesti kohta olemasolevad andmed kajastavad aastaid 2004, 2007 ja 2009. Eestis on neil aastatel vajadusettevõtluse osakaal pidevalt kasvanud

(joonis 2.2).² 2007.a. Eurobaromeetri uuringust (*Entrepreneurship Survey ... 2007*) ilmnes, et Eestis on Euroopa Liidu kõrgeim ettevõtlikkuse määr,³ kuid iseendale tööandjaks hakatakse valdavalt olude sunnil. Võimalusettevõtjate osakaal kõigist ettevõtjatest oli Eestis 2007.a. Kreeka järel Euroopa Liidu madalaim ning 2009.a. juba kõige madalam (*Entrepreneurship in ... 2009*: 68).

Joonis 2.2 (*Entrepreneurship... 2004*: 36; *Entrepreneurship Survey... 2007*: 74; *Entrepreneurship in ... 2009*: 68).

Teine peamine rahvusvaheline allikas vajadusettevõtluse osakaalu kohta on üleilmne ettevõtlikkuse monitor (*Global Entrepreneurship Monitor, GEM*). Eesti küll selles uuringus ei osale, kuid teatud mõõndustega võib Läti andmete põhjal teha järeldusi ka Eesti olukorra kohta. Selgub, et kuigi vajadusettevõtjate osakaal on Lätis neil andmetel pisut madalam kui Eurobaromeetri uuringust ilmnes, siis vajadusettevõtluse osakaalu kasv viimasel ajal on märgatav. Lätis on vajadusettevõtluse osakaal seoses majanduslangusega järsult tõusnud, moodustades 2007.a. 15%, 2008.a. 21% ja 2009.a. 32% (Rastrigina 2008: 9, Bosma, Levie 2010: 21). Eurobaromeetri andmetel oli vajadusettevõtluse osakaal Lätis 2004.a. 29%, 2007.a. 21% ja 2009.a. 31%, mis kinnitab andmete usaldusväärsust, kuna erinevate allikate tulemused on väga sarnased.

Kokkuvõttes võib öelda, et vajadusettevõtete osakaal on Eestis ilmselt ligikaudu 40%. Näitaja on kõrgem, kui teistes riikides ning kasvav, mis kinnitab ka nende ettevõtete eripärade uurimise olulisust ja päevakohasust.

2.2 Metoodika ülevaade

Käesolev uuring tugineb peamiselt veebiküsitluse andmetel, mis viidi ettevõtlusega alustanute seas läbi 2010.a. märtsis-aprillis. Küsitluse sihtgrupiks valiti 2008.a. või

² Tegemist on rahvastikuküsitluse andmetega. Konkreetselt ettevõtlusega alustamise motive küsiti vaid neilt, kes hetkel käivitasid ettevõtet, kel oli juba tegutsev ettevõtte või kes olid kunagi käivitanud ettevõtte.

³ Ettevõtlikkuse määra defineeritakse kui vastajate osakaalu, kes on kunagi käivitanud ettevõtte, mis tegutseb siiani või kes vastamise ajal tegeles ettevõtte käivitamisega.

2009.a. I poolaastal Ettevõtluse Arendamise Sihtasutusest (EAS) või Töötukassast ettevõtlusega alustamiseks (EASist ka kasvutoetust) toetust saanud ettevõtted. Selline ajaperspektiiv võimaldab ühest küljest ettevõtte käivitamise protsessile teatud määral juba hinnanguid anda ja teisalt mäletatakse veel selgelt ettevõtlusega alustamise motiive ja probleeme. Lisaks sooviti küsitleda just majanduskriisi tingimustes ettevõtlusega alustanud, mis võimaldab tähelepanu pöörata kasvavale vajadusettevõtlusele.

Toetustsaanud ettevõtted valiti sihtgrupiks mitmel põhjusel. Alternatiivselt oleks võinud kasutada Äriregistri andmebaasi andmeid registreeritud ettevõtete kohta, kuid see oleks osutunud väga kulukaks ja teiseks sisaldab see andmebaas ka palju käesoleva uuringu sihtgrupist väljajäävaid ettevõtteid. Need on ettevõtted, kes registreerivad end ümber, et kasutada teist juriidilist vormi (nt FIE OÜ-ks) või ettevõtted, kes ei plaanigi aktiivselt kohe tegutsema hakata või uued ettevõtted, mis jätkavad juba tegutseva ettevõtte tegevusi (võlakooormuse teemad) jne. Toetust saanud ettevõtete puhul on tegemist tõsiste ettevõtete käivitajatega ja kontrollitult äsja alustanud ettevõtetega. Tuleb aga arvestada, et toetatud ettevõtteid uurides ei kajasta tulemused ilmingimata kõiki ettevõtlusega alustajaid Eestis, nt vajadusettevõtjate proportsiooni osas. See on tingitud suhteliselt kõrgetest nõudmistest toetuse saajatele, mistõttu nõrgemad projektid võivad jääda toetuseta või ei hakata toetust taotlemagi. Väga tugevad alustavad ettevõtted ei pruugi aga toetust taotleda, kuna leiavad rahastamisvõimalused mujalt kiiremini ja väiksema administratiivse koormusega. Seega aitavad toetusesaajatele seatud nõuded kirjeldada uuritavaid ettevõtteid, mistõttu on peamised toetuse saamise tingimused järgnevalt välja toodud.

Töötukassast saavad ettevõtlusega alustamise toetust taotleda registreeritud töötud mahus kuni 70 000 krooni, kusjuures omafinantseeringu nõue puudub (Kvalifitseeritud tööjõu ... 2007b: 27). EAS toetab alustavaid ettevõtteid mahus kuni 100 000 ja eeldatakse omafinantseeringut 20% (Alustava ettevõtja ... 2009). Eelistatakse suure ekspordipotentsiaaliga ja innovatiivseid ettevõtteid, kelle tooted või teenused on kõrge lisandväärtusega. EAS ei toetanud 2008.a. lõpuni Tallinna ettevõtteid.

Vajadus- ja võimalusettevõtjate erinevuste analüüsimine eeldab, et valimisse satub piisavalt palju mõlema grupi ettevõtjaid. Töötukassa ja EAS toetavad erinevaid alustavate ettevõtjate sihtgrupe, esimene registreeritud töötuid ja teine eelkõige kasvuambitsioonidega ettevõtteid (sõltumata toetuse saaja tööhõive staatusest), mistõttu võib oletada, et üks fond toetab pigem vajadus- ja teine võimalusettevõtjaid. Kui aga meetmete eesmärke lugeda, ilmneb, et nii EASi kui Töötukassa toetuse eesmärgid kajastavad soovi aidata kaasa jätkusuutlike ettevõtete tekkele:

- EASi meetme eesmärk: „Starditoetuse eesmärgiks on jätkusuutliku arenguprognosisega väikeettevõtjate tekke soodustamine ja ellujäämisevõimaluste parandamine vähendades finantseerimisvõimaluste kättesaadavuse takistusi“ (Alustava ettevõtja ... 2009).
- Kui kvalifitseeritud tööjõu pakkumise suurendamise kava üldeesmärgid on „tööhõive suurendamine, tööpuuduse ja mitteaktiivsuse vähenemine ning tööturuteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi tõstmine“ (Kvalifitseeritud tööjõu ... 2007a: 6), siis ettevõtlusega alustamise toetuse puhul räägitakse erinevatest tegevustest (lisaks rahalisele toetusele nõustamine ja täiendkoolitus) „tagamaks

toetuse abil loodavate ettevõtete edenemist ja jätkusuutlikkust“ (Kvalifitseeritud tööjõu ... 2007a: 9).

Lisaks võivad töötud taotleda toetust ka EASist. Seega on selge, et ettevõtted ei pruugi jaguneda vajadus- ja võimalusettevõtjateks toetusfondide põhiselt, aga mõlemast fondist toetustsaanute kaasamine andis põhjust loota nii vajadus- kui võimalusettevõtjate valimisse sattumist.

Siiani informatsioon selle kohta, kas toetatakse pigem vajadus- või võimalusettevõtjaid, puudus. Ainsaks indikatsiooniks on EASi stardiabi mõjude hindamise uuringu ettevõtlusega alustamise põhjuseid puudutav küsimus. 16,8% veebiküsitlusele vastanutest tõi peamise ettevõtlusega alustamise ajendina välja sobiva töökoha puudumise elukoha läheduses (Kuusk 2007: 24). Vastavat alustajate gruppi mõjude hindamise käigus eraldi ei analüüsitud, aga osakaal annab käesoleva uuringu jaoks võrdlusvõimaluse.

Toetusesaajaid oli vaatlusalusel perioodil kokku 402. Palveid küsimustikule vastamiseks saadeti välja 401. 15 kirja ei jõudnud kohale ja nende taotlejate õigeid e-posti aadresse ei suudetud ka tuvastada. Seega said 386 ettevõtjat kutse ja neist 124 täitis küsimustiku, mis tähendab, et vastamise protsendiks kujunes 32,1%. Täpne statistika toetusi jagavate asutuste lõikes on toodud tabelis 2.1. EASi klientide madalama vastamisprotsendi taga võib olla asjaolu, et tegemist oli sageli suuremate ettevõtetega ning kontaktaadressiks ettevõtte üldine e-posti aadress, mida sageli ei loe ettevõtte juht ja info ei pruugi piisavalt kiiresti edasi jõuda. Töötukassa klientide puhul läksid kutsed enamjaolt ettevõtja enda isiklikule e-posti aadressile.

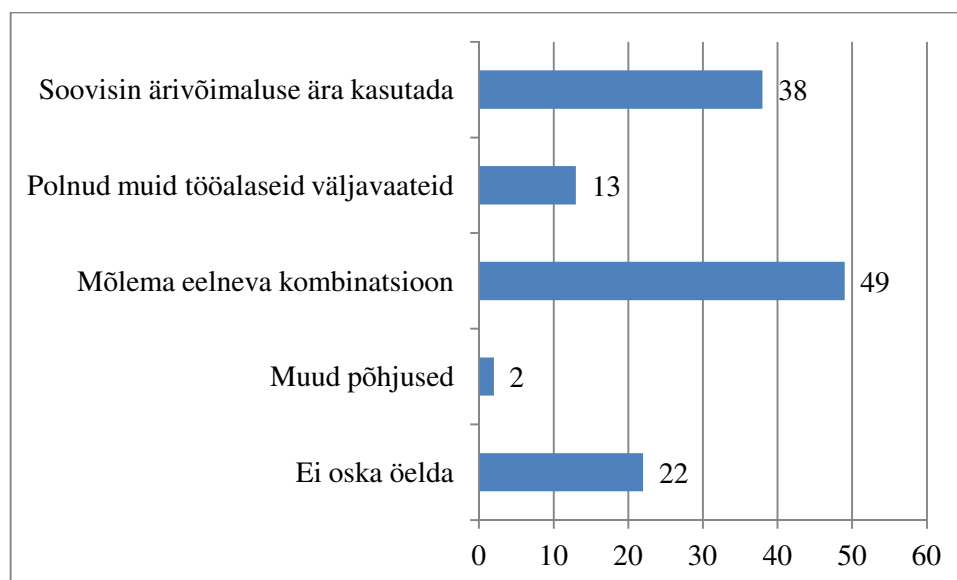
Tabel 2.1. Uuringus osalemist kajastav statistika

Näitaja	EAS	Töötukassa	Kokku
Toetustsaanute arv	220	182	402
Meiliaadress puudus	1		1
Väljasaadetud kutseid	219	182	401
Kirjad ei läinud kohale	8	7	15
Kohale jõudnud kutsed	211	175	386
Vastused	56	68	124
Vastanute %	26,5	38,9	32,1

Allikas: veebiküsitluse andmed, autori arvutused.

Tuleb täpsustada, et EASi puhul olid valimis kahest teatud määral erineva sihtgrupiga alammeetmest (starditoetus, kasvutoetus) toetustsaanud. Starditoetuse saajad on vähem kui 12 kuud tegutsenud alustavad ettevõtted ning toetuse maksimaalne maht 100 000 krooni (lisandub minimaalselt 20% omafinantseeringut). Kasvutoetuse saajad on seevastu kuni 36 kuud tegutsenud ning eeldatakse 20%-list ekspordi kasvu ning 30%-list müügitulu kasvu (saavutades vähemalt 2-miljonilise mahu) hiljemalt teisel majandusaastal peale projekti lõppu.

Vajadus- ja võimalusettevõtjate eristamiseks küsiti üleilmse ettevõtlikkuse monitori (*Global Entrepreneurship Monitor, GEM*) vastavat küsimust aluseks võttes (Hunt *et al.* 2005: 19-22), mis motiveeris ettevõtlusega alustama (vt küsimustikku lisas 1). Neid, kes lähtusid peamiselt soovist avanenud äri võimalus ära kasutada, defineeritakse kui võimalusettevõtjaid ja neid, kellel polnud muid töölaseid väljavaateid kui vajadusettevõtjaid. Joonisel 2.3 on toodud vastajate jagunemine. Ilmneb, et üle poolte ei grupeerunud selgelt kumbagi gruppi.

Joonis 2.3. Ettevõtlusega alustamise motiivid (veebiküsitluse andmed, n=124)

Oma vastuseid oli võimalik ka vabas vormis täpsustada. Võimalust kasutas 24 vastanut. Nende vastuste põhjal klassifitseeriti veel 13 „ei oska öelda“ vastanud ettevõtjat järgmiselt ümber:

- kolm defineeriti kui vajadusettevõtjaid, kuna ettevõtlusega tegeleti töö ja sissetulekute tagamiseks või palgatöö tingimuste sobimatuse tõttu (töö- ja pereelu ühildamise probleemid, tervislikud põhjused);
- võimalusettevõtjateks grupeeriti veel 10, kes soovisid enam teenida, eelistasid suuremat iseseisvust, tahtsid oma ideed või avanenud äri võimalust realiseerida.

Neilt, kes vastasid, et soovisid eelkõige äri võimalust kasutada või mainisid pakutud variantide kombinatsiooni, küsiti edasi (taas sarnaselt GEM uuringule), kas äri võimalust ära kasutama asuti peamiselt soovist saavutada ettevõtlusega kaasnev iseseisvus, teenida senisest enam või säilitada sissetulekud. Need, kes soovisid peamiselt säilitada sissetulekud, grupeeriti ümber vajadusettevõtjateks (kokku 14, neist 5 enne võimalusettevõtjad ja 9 kombineeritud põhustel). Kes aga väärtustasid ettevõtlusega kaasnevat iseseisvust, grupeeriti võimalusettevõtjaiks (kokku 35 ettevõtjat, kes enne olid nõ kombineeritud motiividega ettevõtete grupis). Kuigi kolmanda variandina pakutud enam teenimise soov viitab teooria põhjal võimalusettevõtlusele, võib tänastes majandustingimustes tähendada see ka võrreldes töötü olemisega enam teenimist, mistõttu selle variandi valinud jäeti ümber kvalifitseerimata. Kokkuvõttes tekkis järgmine jaotus: 78 vajadusettevõtjat, 30 võimalusettevõtjat ning 16 selgelt defineeritava ehk kombineeritud motiividega ettevõtjat.

Tööeluga rahulolu defineeritakse lähtudes Kautoneni ja Palmroosi (2009) uuringust, mille kohaselt oma tööeluga ei ole rahul need ettevõtjad, kes eelistaksid võimaluse korral pöörduda tagasi palgatööle. Ka Granger *et al.* (1995: 506-507) nimetavad neid „põgenikeks“ (*refugees*).

Lisaks küsiti sarnaselt Blockile ja Koellingerile (2008: 6), kas senist ettevõtte alustamise protsessi hinnatakse edukaks või mitte. Block ja Koellinger tõlgendasid seda samuti kui rahulolu ettevõtlustegevusega.

Rahulolu tagamaade hindamiseks testiti, kas ja mil määral mõjutavad seda rahalised ja mitterahalised tegurid. Eeskujuks võeti Blocki ja Koellingeri (2008: 23) küsimus ja paluti vastajatel hinnata 5-palli skaalal, mil määral on ettevõtlustegevusele iseloomulik loovus, iseseisvus, tööaja paindlikkus, võimalus oma oskusi ja võimeid ära kasutada, kindlustunne ning kõrge sissetulekute tase. Kautonen ja Palmroos (2009) püstitasid küsimused natuke teisiti, kuid sisuliselt sarnaselt ning jagasid tegurid kaheks: materiaalsed tööeluga seonduvad aspektid (sissetulekute tase, sissetulekute regulaarsus, kindlustunne elatise mõttes) ning mittemateriaalsed aspektid (töö väärikus, iseseisvus, töö sisu, võimalus oma oskusi arendada). Käesolevas uuringus on mittemateriaalsete aspektide alla koondatud hinnangud loovusele, tööalasele iseseisvusele, tööaja paindlikkusele ning võimalusele oma oskusi ja võimeid hästi ära kasutada. Materiaalsete aspektide alla koondati hinnangud kindlustundele ja sissetulekutele.

Veebiküsitluse andmete sisukama tõlgendamise huvides viidi juunis 2010.a. lisaks veebiküsitlusele kaheksa küsitluses osalenud ettevõtjaga läbi ka intervjuud. Intervjueeritavad valiti lähtudes küsitluses antud vastustest, püüdes kaasata nii tüüpilisemaid kui eripärasemaid juhtumeid. Kaasati nii erinevate motiividega ettevõtjaid, ettevõtlustegevusega jätkata soovijaid kui palgatööd eelistajaid, eelnevalt töötu kogemusega ja ka ilma selle kogemusega vastajaid, erinevatest toetusfondist toetust saanud ning erineva eelneva ettevõtluskogemusega inimesi. Kõik küsitletud jätkasid vähemal või suuremal määral ettevõtlustegevust. Täpsemalt on intervjueeritud ettevõtteid kirjeldatud tabelis 2.2.

Tabel 2.2. Intervjueeritud ettevõtjad olulisemate veebiküsitluses antud vastuste põhjal

Näitaja		Intervjueeritu number							
		1	2	3	4	5	6	7	8
Töötus	Enne ettevõtlust töötü	x	x	x	x		x		x
	Ei olnud töötü					x		x	
Toetuse allikas	Sai toetust EASist				x	x		x	
	Sai toetust Töötukassast	x	x	x			x		x
Tegutsemise alustamise aeg	2008				x	x		x	x
	2009	x	x	x			x		
Eelnev ettevõtluskogemus	Puudub		x			x	x		
	Oli enne ettevõtja				x			x	

	On olnud ettevõtte juht				x				
	On osalenud ettevõtte loomisel	x		x	x			x	x
Alustamise motiivid	Vajadusettevõtja	x		x	x	x			
	Võimalusettevõtja							x	x
	Kombineeritud		x				x		
Soov jätkata ettevõtlusega	Soovib jätkata ettevõtlusega			x	x	x	x		
	Eelistaks asuda palgatöole		x					x	x
	Ei oska öelda	x							

Intervjueeritud ettevõtjaist asusid kaks Tallinnas, üks Lääne-Virumaal, üks Tartus, kolm Tartumaal ja üks Harjumaal. Tegevusvaldkondadeks olid kahel juhul mööblitootmine (üks neist tegi pigem käsitsi disainmööblit), ühel juhul käsitöö, kahel juhul inseneritehniline, ühel juhul lastehoiu teenus, kahel juhul raamatupidamine. Lisas 2 on toodud intervjueeritute lühikesed kirjeldused, mis kajastavad ka ettevõtte käivitamise motiive. Intervjueeritavatele on viitamise lihtsustamiseks pandud nimed (Tööstur, Endine riigiametnik, Nišsettevõtja, Iseotsustaja, Prooviettevõtja, Üksi tegutseja, Investeerija, Kombineerija).

Intervjueeritavatele saadeti intervjuu teemad ette, milleks olid:

- ettevõtlustegevusega alustamise motiivid ja mõjutajad;
- senised kogemused, üllatused, õppetunnid;
- riigi toe roll ettevõtte käivitamisel;
- rahulolu senise ettevõtlustegevusega;
- edaspidised plaanid ning tegurid, mis mõjutavad otsust ettevõtlusega jätkata.

Intervjuu käigus paluti rääkida lugu, kuidas intervjueeritavast sai ettevõtja ja kirjeldada seniseid kogemusi, küsides vajadusel täpsustavaid küsimusi. Seega oli lähtudes Laheranna (2008) toodud intervjuutüüpide kirjeldusest tegemist poolstruktureeritud ja mõnel juhul pigem narratiivintervjuu tüüpi intervjuudega. Kõik intervjuud transkribeeriti.

Tuleb välja tuua ka võimalikud probleemid, millega peab tulemusi analüüsides arvestama. Intervjueeritud ei ole ühtegi juba tegevuse lõpetanud ettevõtjat, kelle kogemus oleks ehk tegevust jätkavatest ettevõtjatest erinev olnud. Teiseks piiras intervjueeritavate valikut kontaktandmete puudumine (Töötukassa saatis veebiküsitluses osalemise kutsed ise välja). Veebiküsitluses paluti vastajatel jätta kontaktandmed, kui vastaja on nõus täiendava intervjuuga. Kontaktid jättis 44 vastajat (36%), kellest kõik ei olnud huvipakkuvad, mõned ei vastanud kirjadele ning mõned asusid saartel ja muudes kaugemates piirkondades, kuhu autoril polnud võimalik minna. Need asjaolud piirasid intervjueeritavate valikut. Kolmandaks on selge, et kuigi uuritavate puhul ei olnud ettevõtlusega alustamisest möödunud enam kui aasta või kaks, kirjeldasid vastajad minevikumotiive olevikus ehk vahepealsed kogemused võivad olla mõjutanud mineviku motiivide tajumist. Sama kriitika kehtib ka veebiküsitlusele.

2.3 Vajadusettevõtluse eripärad

Küsitluse tulemusena eristusid ettevõtte käivitamise motiivide põhjal kolm gruppi (vt täpsemalt metoodika ülevaadet): 30 (24%) vajadusettevõtjat, 78 (63%) võimalusettevõtjat ning 16 (13%) kombineeritud motiividega ettevõtjat. Võrreldes Eurobaromeetri andmetega (ptk 2.1) on vajadusettevõtteid vähem ja võimalusettevõtjaid enam kui üldkogumis.⁴ Osaliselt võib olla see tingitud asjaolust, et küsitleti üksnes riigi poolt toetust saanud, kelle äriplaanid olid teatud kvaliteedikontrolli läbinud.

Järgnevalt uuriti, kas võimalusettevõtjate iseloomulikud jooned on kooskõlas varem leituga (ptk 1). Ilmnes, et oluliseks osutusid erinevused vaid ettevõtluse planeerimise perioodi pikkuse ja toetusfondi osas (tabel 2.3), teatud määral ka töötuse osas.

Tabel 2.3. Ettevõtjate karakteristikud motiivide põhjal loodud gruppide lõikes, %

Näitaja	Võimalus- ettevõtja	Kombineeri- tud motiivid	Vajadus- ettevõtja
Sugu			
Naine	49	31	40
Mees	51	69	60
Töötus			
Oli töötu	47	31	60
Ei olnud töötu	53	69	40
Haridus			
Põhiharidus	1		3
Keskharidus	58	38	50
Kõrgharidus	38	56	37
Magistrikraad	3	6	10
Ettevõtluskogemus			
Puudus	62	69	53
Oli olemas	38	31	47
Ettevõtluse planeerimise periood			
Alla aasta	46	27	69
Paar aastat	31	53	24
Rohkem kui paar aastat	23	20	7
Valdkonna kogemus			
Jah	46	44	47
Teatud määral	28	25	43
Ei	26	31	10
Toetusfond			
EAS	47	69	27
Töötukassa	53	31	73

Allikas: Veebiküsitluse andmed (n=124), autori arvutused.

⁴ Eurobaromeetri uuringu kohaselt oli 2009.a. Eestis vajadusettevõtjaid 41%, võimalusettevõtjaid 36% ja kombineeritud motiividega ettevõtjaid 18%. Samas kaasati Eurobaromeetri uuringusse ka juba varem tegevust alustanud ettevõtjaid, mistõttu andmed pole üks-ühele võrreldavad.

Tulemused olid järgmised:

1. **Sugu** ettevõtete jaotust vajadus- ja võimalusettevõtjaiks ei mõjuta, nii vajadus- kui võimalusettevõtjate hulgas oli mehi ja naisi enam-vähem võrdselt.
2. 37 (47%) võimalus- ja 18 (60%) vajadusettevõtjat olid enne ettevõtlusega alustamist nende enda sõnul **töötud**.
3. Kirjandusega on kooskõlas fakt, et **vajadusettevõtjate haridustase ei ole ülejäänutest nõrgem**. Kõrgharidus või magistrikraad on 41% võimalusettevõtjaist ja 47% vajadusettevõtjaist.
4. Vastu ootusi ilmneb, et grupid ei erine ka varasema **ettevõtluskogemuse**⁵ poolest. 38% võimalusettevõtjaist ja 47% vajadusettevõtjaist omavad eelnevaid ettevõtluskogemusi. See võib tähendada, et ettevõtluskogemusega inimesed pöörduvad olude sunnil kergemini uuesti ettevõtluse poole kui ülejäänud töötud.
5. Oluline vahe ilmnes oma ettevõtte asutamise plaanide tegemise perioodi pikkuse osas. 69% vajadusettevõtjaist olid **ettevõtlusega alustamist kaalunud lühikest aega** (alla aasta). Võimalusettevõtjate hulgas oli neid 46%.
6. Vajadusettevõtjad asusid ettevõtjana sagedamini tegutsema **alal**, mis oli seotud eelneva töökogemusega - 90% puhul oli valdkond vähemal või suuremal määral sama. Võimalusettevõtjate puhul oli nende osakaal 74%.
7. **Toetusi pakkuvate asutuste lõikes** olid erisused olulised ja oodatava suunaga - EASi klientide hulgas on vajadusettevõtjaid vähem (14%) kui Töötukassa klientide hulgas (32%).
8. **Tegevusalade lõikes** on mõlema grupi jaoks populaarseim valdkond kutsealane tegevus (kunst, muusika, meelelahutus, raamatupidamine, jne). Kui võimalusettevõtjate hulgas on ka tootmis- ning kaubandusettevõtteid, siis vajadusettevõtjate hulgas peaaegu mitte.

Kõige üllatavam on fakt, et töötuid on suhteliselt palju mõlemas grupis. Tuleb mainida, et ennast sai nimetada töötuks ka kombinatsioonis kas palgatöö, ettevõtluse või muu tööhõive seisundiga (kokku oli selliseid töötuid 27% kõigist töötutest). Siiski nägid nii vajadus- (80%) kui võimalusettevõtjad (85%) ettevõtlust enda jaoks põhitegevusalana.⁶ Töötute kõrge esindatus on ilmselt seotud majanduskriisiga. Ettevõtlusega alustamise motiive kirjeldavatest avatud vastustest ilmnes, et mitme vastaja jaoks osutus töötuks jäämine viimaseks ja otsustavaks ajendiks teostada kaua plaanitud idee alustada oma ettevõttega.

Sama kinnitasid ka intervjuude tulemused. Lisas 2 on toodud intervjuueritute lühikesed kirjeldused, mis kajastavad ka ettevõtte käivitamise motiive. Peaaegu kõik intervjuueritud olid enne ettevõtte käivitamist töötud, aga samas olid omakorda peaaegu kõik neist juba enne töötuks jäämist ettevõtte asutamise peale mõelnud. Nüüd töö kaotades ei otsinud nad uut tööd, vaid töötustaatuse suhteliselt varajases faasis asusid tegutsema ettevõtte loomise nimel. Üks neist oli töötud omal valikul – palgatööst loobuti just oma ettevõtte käivitamise ettevalmistamiseks. Selliste ettevõtjate puhul ei saa öelda,

⁵ Ettevõtluskogemus hõlmab neid, kes on kunagi varem ettevõtteid käivitanud ja/või olid enne käesoleva ettevõtte käivitamist samuti ettevõtjad või ettevõtte juhid.

⁶ Eristusid kombineeritud motiividega ettevõtjad, kelle hulgast 69% nägid ettevõtlust enda jaoks põhitegevusalana.

et tegemist oleks olnud pealesunnitud valikuga (kuigi definitsiooni järgi olid nad sageli vajadusettevõtted või kombineeritud motiividega ettevõtted), vaid tegelikult viidi ellu oma unistust. Töötuks jäämine andis tõuke teha seda just sel ajahetkel.

Ei saa nagu öelda, et üks hommik ma ärkasin üles ja hakkasin ettevõtjaks. Pigem elukäik, töökäik viis mind sinna. Protsessis oli see pikalt, aga otsus sai siis /töötuks jäädes, autori märkus/ tehtud. (Iseotsustaja)

Juba varem mingites jutuajamistes oli avaldatud imestust, et mida sina siin passid, et miks sa ise midagi ei tee, et miks sa ise oma mõtteid ei realiseeri. Võtsin siis aega, et ega see asi nagu välk ja pauk ei käi. /.../ Kogu selle tegevuse käigus /palgatöö, autori märkus/ olin juba ettevalmistusi teinud /kuni koondamiseni, autori märkus/. (Nišsettevõtja)

Seega ei ole tegemist puhtalt vajadusettevõtlusega, vaid siiski kombineeritud motiividega ettevõtlusega, mis seab kahtluse alla ka ülejäänud vajadusettevõtete klassifitseerimise õigsuse. Võimalusena ei näinud küll intervjueritud ettevõtjad sageli mitte niivõrd enam teenida võrreldes palgatööga, vaid võimalust iseendale töötada ning ennast realiseerida.

Defineerimisraskused võivad osaliselt olla iseloomulikud majanduslanguse tingimustele. Smallbone, Welter (2003) näitasid, et üleminekuriikides oli väga hea haridusega inimestel raske leida rahuldustpakkuvat ja samas vastuvõetaval moel tasustatud tööd, mistõttu mitmed neist alustasid ise ettevõtlustegevust. Ka mitmed intervjueritute oleks pidanud uue töö leidmisel ilmselt kasvõi ajutiselt töö sobivuse osas kompromisse tegema, millele eelistati ettevõtlust, kuna see pakkus paremaid eneserealiseerimise võimalusi. Samas ei näinud ükski intervjueritud võimalus- ega kombineeritud motiividega ettevõtetest ettevõtlustegevust oma elus ajutisena, mis viitab taas pigem võimalus- kui vajadusettevõtlusele.

Tabelisse 2.4 on koondatud intervjueritute klassifikatsioonid veebiküsitluse põhjal ning seejärel intervjuu põhjal tehtud ümberklassifitseerimised. Ilmneb, et algne grupp jäi muutumatuks kahel juhul. Neli vajadusettevõtjat olid realselt kombineeritud motiividega, üks võimalusettevõtja kombineeritud motiividega ning üks algselt kombineeritud motiividega ettevõtja realselt võimalusettevõtja. Tuleb nõustuda varem tehtud kriitikaga ettevõtjate jaotamisele vajadus- ja võimalusettevõtjaiks just klassifitseerimisprobleemide tõttu. Lisaks uuriti, kas tegemist on üksnes endale tööandmisega või suuremate kasvuplaanidega ettevõtetega. Ilmneb, et kuus intervjueritut on üksikettevõtjad ja viis neist ilma kasvuambitsioonideta.

Tabel 2.4. Intervjueeritute klassifitseerimine ettevõtlusega alustamise motiivide põhjal

	Grupp veebiküsitluse põhjal	Grupp intervjuu põhjal	Üksikettevõtja või tööandja
Tööstur	Vajadusettevõtja	Kombineeritud motiivid	Arvestatav tööandja
Endine riigiametnik	Vajadusettevõtja	Kombineeritud motiivid	Üksikettevõtja, ei kasva
Nišsettevõtja	Vajadusettevõtja	Kombineeritud motiivid	Üksikettevõtja, oluliselt ei kasva
Iseotsustaja	Vajadusettevõtja	Kombineeritud motiivid	Üksikettevõtja, ei kasva
Prooviettevõtja	Kombineeritud motiivid	Kombineeritud motiivid	Üksikettevõtja, kasvuambitsioon olemas
Üksi tegutseja	Kombineeritud motiivid	Võimalusettevõtja	Üksikettevõtja, ei kasva
Investeeriija	Võimalusettevõtja	Võimalusettevõtja	Arvestatav tööandja
Kombineeriija	Võimalusettevõtja	Kombineeritud motiivid	Üksikettevõtja, oluliselt ei kasva

Uuringu esimeses osas kajastati fakti, et vajadusettevõtjad ei ole ettevõtte käivitamiseks sama pika perioodi jooksul valmistunud kui võimalusettevõtjad, kes valivad ettevõtte käivitamise aja ise, võib tähendada, et vajadusettevõtjate ettevalmistuses on lüngad, mis mõjutavad hiljem ka tulemusi. Block, Wagner (2010: 156-158, 166) näitasid, et vajadusettevõtjad ei ole võrreldavalt võimalusettevõtjatega saanud koguda informatsiooni ja kogemusi ega liituda kasulike sotsiaalsete võrgustikega. Käesoleva uuringu raames intervjueeritud vajadusettevõtjad asusid tegutsema kas oma eelmise töö, pikaajalise hobi või huviala valdkonnas. Selles mõttes ei saa öelda, et vajadusettevõtjatel oleks valdkondlik ettevalmistus võrreldes võimalusettevõtjatega nõrgem olnud, mida näitas ka veebiküsitlus.

Mittevabatahtliku ajastatuse probleem väljendus pigem kohati ettevõtlusalase teadlikkuse ebapiisavuses ja investeerimisvahendite nappuses. Varasem ettevõtluskogemus puudus täiesti kahel intervjueeritud ettevõtjal, teised olid tegutsenud ettevõtjana palgatöö kõrvalt või suurema grupi partneritega. Täisajaga üksi enda ettevõtte juhtimise kogemus puudus seitsmel kaheksast. Enamusel oli ettekujutus sellest, mis ettevõtlusega alustamine endaga kaasa toob, tänu varasemale palgatööle juhtivatel kohtadel teistes ettevõtetes siiski olemas. Kahel juhul ei olnud inimene aga oodatavast elumuutusest teadlik ning ootused olid liiga optimistlikud. Need kaks intervjueeritut on ka ettevõtte käivitamisfaasis kõige suuremaid raskusi kogenud.

See, et ettevõtjaks saada, see oli kindel soov, teada oli see, et see ei tule kergelt, aga et see on niiviisi tagurpidi keerand... (Endine riigiametnik)

Ettekujutust ettevõtlusest kui sellist ei olnud, et kui suur see töömaht tegelikult on alguses /.../ seda ettekujutust ei olnud. /.../ Kui sa pead nii järsku minema ühest kastist teise minema, siis see on šokk küll jah. /.../ Olekski kõrvale seda

inimest vaja, kes illusioonid maha võtab ja siis selgeks teeb, et kas selle illusiooni taga ka ikka midagi on. (Prooviettevõtja)

Sellist enda ettevõtlusalase võimekuse ülehindamist on mitmed teadlased varem välja toonud (vt ptk 1) ja ilmselt tuleb sellega arvestada ka hiljem ettevõtlusalasele rahulolule antud hinnangute tõlgendamisel. Teisalt ei saa öelda, et ettevõtlusega tegelema asumine oleks paljudel juhtudel olnud läbimõttlemata ning ebarealistlikud ootused oleks olnud omased väga paljudele. Avatud vastusevõimalusega küsimusele üllatuste kohta, mida ettevõtlus kaasa on toonud, tõid veebiküsitluses osalenud välja peamiselt majanduskriisi, muus osas ettevõtlus enamikele suuri üllatusi kaasa ei toonud.

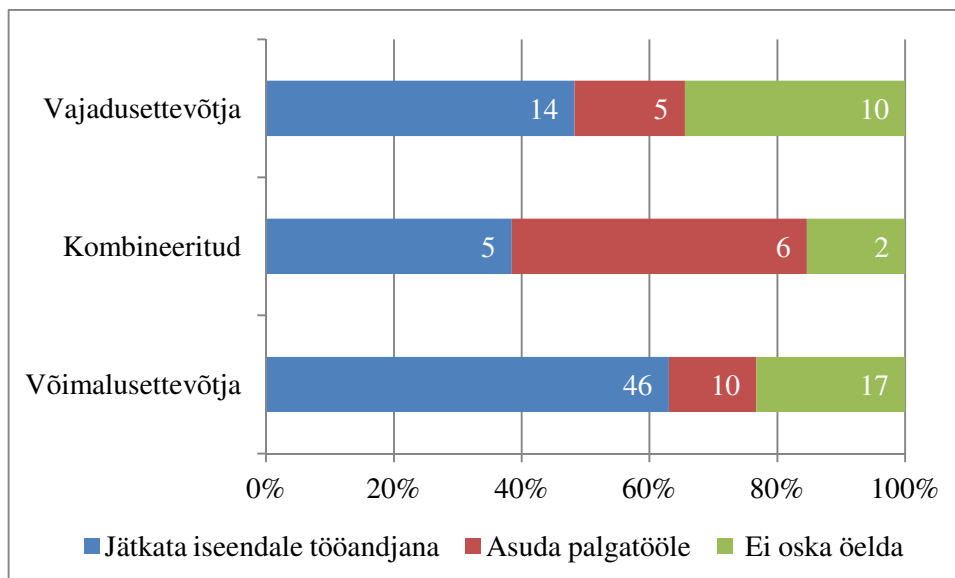
Ettevõtlusega alustamise ajastuse ootamatusega seostuvad aga kindlasti rahastamisprobleemid. Teatud määral oli algkapital kõigil intervjueeritutel olemas (mitmel muu hulgas koondamisrahade näol), kuid ebapiisavas koguses. Riigipoolne toetus oli kõigi intervjueeritute jaoks olulise ja poolte jaoks kriitilise tähtsusega. Sääste polnud antud ajahetkeks piisavalt kogunenud ning muid rahastamisallikaid oli ka raske leida. Nii kannatab väikse algkapitali tõttu ettevõtte käivitamise tempo ja ambitsioonikus ning ellujäämise tõenäosus. Üks intervjueeritustest oli intervjuu ajaks naasnud palgatööle, kuna ettevõtte ei võimaldanud ära elamist ning polnud sääste, mis oleks võimaldanud ettevõtte käivitamise perioodi üle elada.

2.4 Rahulolu ettevõtlustegevusega

Rahulolu kajastavast küsimusest ilmnes, et 65 (57%) ettevõtjat jätkaks iseendale tööandjana, 21 (18%) eelistaks palgatööd ja 29 (25%) ei osanud küsimusele vastata. Iseendale tööandjana jätkamist soovijate hulk on suurim võimalusettevõtjate hulgas, teistes gruppides on palgatöö eelistajate ja kõhklejate osakaal suurem (vt. joonis 2.4).⁷

Mitmed autorid (Kautonen, Palmroos, 2009; Hytti 2009: 74-76) on näidanud, et vajadusettevõtlus ei ole staatiline nähtus, vaid ajapikku ettevõtlusega alustamise motiivi mõju kaob, kui ettevõtjal läheb eelkõige sissetulekute, aga ka mittemateriaalsete hüvede poolest hästi. Seega teatud aja möödudes võib vajadusettevõtjaiks nimetada veel vaid neid, kes jätkuvalt eelistaksid ettevõtlusele võimalusel palgatööd. Käesolevate andmete põhjal võib öelda, et aasta või paar peale tegutsemise algust on vajadusettevõtteid ehk neid, kes eelistaksid palgatööd 18%, mis on veidi vähem kui ettevõtlust alustades (24%), kuid proportsioon on siiski samas suurusjärgus.

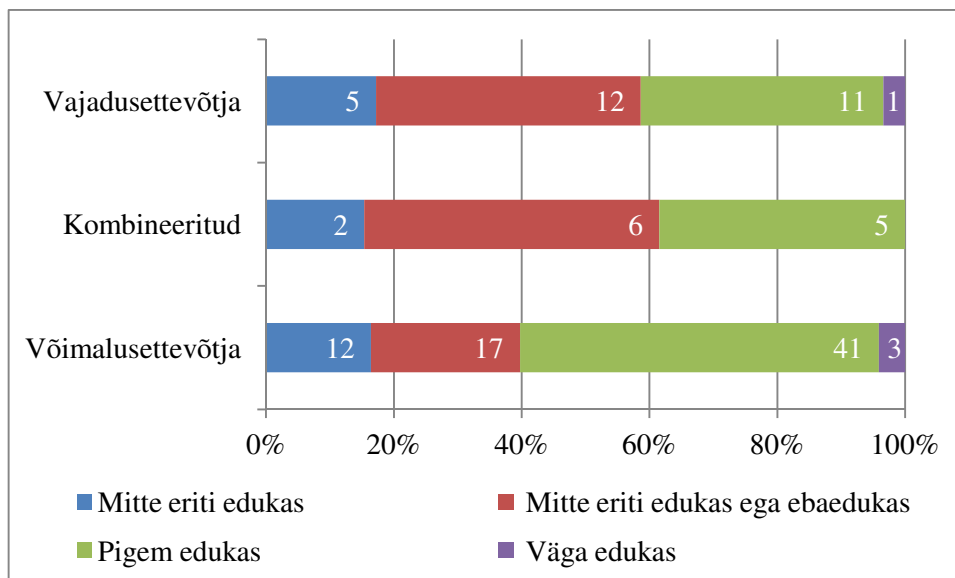
⁷ Rahulolu andmed ei kajasta enam üheksat ettevõtjat, kes on tänaseks tegevuse lõpetanud või peatanud. Viis neist olid võimalusettevõtjad, kolm kombineeritud motiividega ja üks vajadusettevõtja. Tegevuse lõpetamise põhjusteks olid võimalusettevõtjatel palgatöö leidmine, isiklikud põhjused, rahastamisvõimaluste puudumine ning ebaedu majanduslikel põhjustel (mainiti korduvalt). Ülejäänud põhjuseid ei täpsustanud. Nii nappide andmete põhjal ei saa lõpetamise põhjuste kohta usaldusväärseid järeldusi teha.

Joonis 2.4. Valmisolek jätkata iseendale tööandjana ettevõtlusega alustamise motiivide lõikes (veebiküsitluse andmed, n=115)

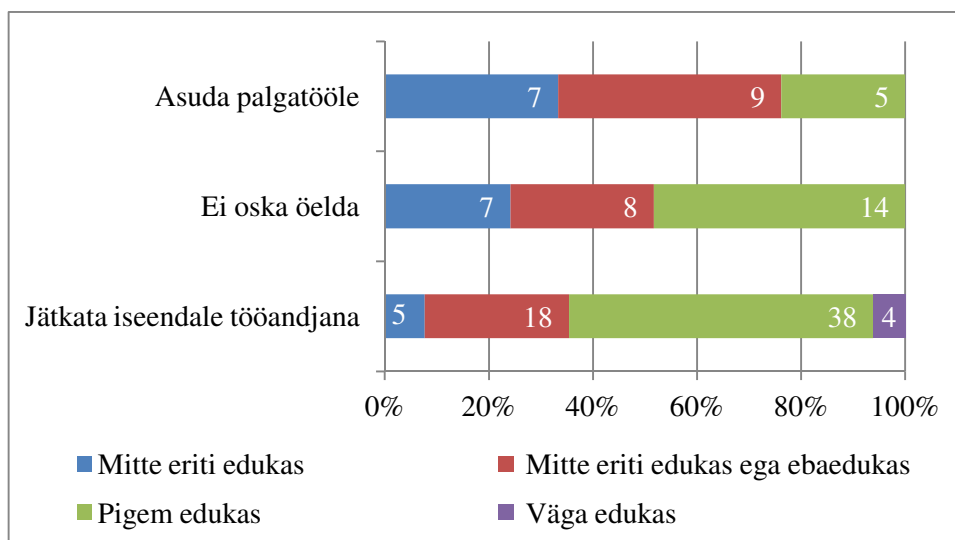
Samas ilmneb, et liikumised toimusid kõigis algsete motiivide põhjal loodud gruppides (joonis 2.4). Pooled algsete motiivide põhjal vajadusettevõtjad eelistavad nüüdseks juba ettevõtlust palgatööl ning esineb vajadusettevõtjaid, kes eelistaks palgatööd. Huvitava tulemusena võibki teha järelduse, et staatiline pole ka võimalusettevõtlus, kelle hulgast teatud osa eelistaksid palgatööd. Varasemad uuringud (Block, Sandner 2009: 15-17) on näidanud, et kui ettevõtlustegevusega ei kaasne oodatud materiaalseid ja mittemateriaalseid hüvesid, kalduvad võimalusettevõtjad kiiremini ettevõtlustegevusest loobuma kui vajadusettevõtjad, kuna neil on vajadusettevõtjatega võrreldes paremad võimalused leida sobiv palgatöö.

Hinnangud ettevõtte käivitamise protsessi senisele edukusele, mis vastavalt Blocki ja Koellingeri definitsioonile kajastab samuti rahulolu (Block, Koellinger 2008: 6), on järgmised: ükski ettevõtte ei pea käivitamisprotsessi üldse mitte edukaks, 17% (19) ei pea ettevõtte käivitamist eriti edukaks, 30% (35) peab käivitamisprotsessi mitte eriti edukaks ega ebaedukaks, 50% (57) leiavad, et ettevõtte käivitamine on olnud pigem edukas ning 3% (4) väga edukas. Vajadusettevõtjate seas on hinnangud edule madalamad kui võimalusettevõtjate hulgas (vt. joonis 2.5).

Joonis 2.5. Hinnangud edule ettevõtlusega alustamise motiivide lõikes (veebiküsitluse andmed, n=115)

Nagu arvata, soovivad edukamad ettevõtjad ettevõtlustegevust jätkata ning väheedukad kalduvad loobuma (joonis 2.6).

Joonis 2.6. Hinnangud ettevõtlustegevusega rahulolule ja edule (veebiküsitluse andmed, n=115)

Juba edu saavutanud vajadusettevõtjad peaaegu puudusid⁸, osaliselt ilmselt tingituna majanduslangusest. Sel põhjusel ei saa ka uurida, kas edukad vajadusettevõtjad hoolimata oma edust kalduksid sellegipoolest ettevõtlusest lahkuma, kuna nad ei hinda muid ettevõtlustegevusega kaasnevaid hüvesid samaväärselt võimalusettevõtjatega.

Tagasihoidlikku edu saavutanute hulgas on ka neid, kes eelistavad siiski jätkata ettevõtlusega. Üheks seletuseks võib olla liiga lühikese aja möödumine ettevõtlusega

⁸ Leidus vaid üks selline näide, kes on ka intervjueritute hulka arvatud.

alustamisest, mis tähendab, et ettevõtted pole veel täiel määral käivitunud. Teiseks oodatakse majandusliku pöördumist ja ei soovita tehtud investeeringutest liiga kiiresti loobuda. Kolmandaks asutakse vajadusel palgatööd ja ettevõtlust kombineerima, mis tähendab, et palgatööle asumine ei tähenda ilmingimata ettevõtte sulgemist (eriti üksikettevõtjate puhul). Üle 60% palgatööle asuda soovijatest arvas, et väga ebatõenäoline oleks, et neil tuleks majanduslikel põhjustel oma ettevõtte lähima aasta jooksul lõpetada.

Peatükist 1 selgus, et tööeluga rahulolu määravad ära ettevõtlusega alustamise motiivid ning erinevad tööelu iseloomustavad aspektid. Järgnevalt uuritaksegi täpsemalt tööelu iseloomustavaid aspekte, sh nii materiaalseid kui mittemateriaalseid. Küsitlute hinnangud on materiaalsele aspektidele märgatavalt madalamad kui mittemateriaalsele (lisa 3). Tabel 2.5 viitab nii mittemateriaalsete (eelkõige võimete ja oskuste rakendamise võimaluse osas) kui materiaalsele aspektide seosele tööeluga rahuloluga.

Tabel 2.5. Hinnangud tööelu iseloomustavatele aspektidele tööeluga rahulolu lõikes (1 on kõrgeim hinne)

	Eelistab jätkata ettevõtlusega	Eelistab palgatööd
Mittemateriaalsed aspektid	1,65	1,87
Loovus	1,91	2,23
Iseseisvus	1,68	1,86
Tööaja paindlikkus	1,55	1,43
Võimete rakendamine	1,44	1,95
Materiaalsed aspektid	3,2	3,86
Kindlustunne	2,66	2,86
Sissetulek	3,74	4,43

Allikas: Veebiküsitluse andmed (n=86), autori arvutused.

Kõrget sissetulekute taset pole saavutanud ei vajadus- ega võimalusettevõtjad (tabel 2.6), kuigi veebiküsitluse andmetel ootasid enam kui pooled (56% võimalus- ja 63% vajadusettevõtjaist) soovitud sissetulekute taseme saavutamist kahe aasta möödudes peale ettevõtte käivitamist (ülejäanud arvasid, et läheb kauem aega). Lisaks kinnitasid 64% võimalusettevõtjaist ning 69% vajadusettevõtjaist, et sõltuvad oma igapäevase elatusallika mõttes ettevõttest teenitavast tulust. Tulude vähesus on ilmselt üks põhjus, miks 44% võimalus- ning 34% vajadusettevõtjaist töötab lisaks oma ettevõttele kas osa- või täisajaga ka mujal.

Siiski annavad võimalusettevõtjad sissetulekutele ja kindlustundeale paremaid hinnanguid kui vajadusettevõtjad. Ka mittemateriaalsete aspektide annavad võimalusettevõtjad paremaid hindeid kui vajadusettevõtjad.

Tabel 2.6. Hinnangud tööelu iseloomustavatele aspektidele motiivide lõikes (1 on kõrgeim hinne)

	Võimalusettevõtja	Vajadusettevõtja
Mittemateriaalsed aspektid	1,7	1,99
Loovus	1,96	2,44
Iseseisvus	1,71	1,82
Tööaja paindlikkus	1,53	1,79
Võimete rakendamine	1,56	1,89
Materiaalsed aspektid	3,27	3,71
Kindlustunne	2,77	3,17
Sissetulek	3,77	4,24

Allikas: Veebiküsitluse andmed (n=108), autori arvutused.

Kõike eeltoodut arvesse võttes võib teha mitmeid tähelepanekuid. Mõningate **vajadusettevõtjate madalamad hinded mittemateriaalsetele aspektidele** võivad olla tingitud nõrgast ettevalmistusest ja ebarealistlikest ootustest. On selge, et kodus tegutsevate üksikettevõtjate elustiil on kardinaalselt erinev kontoritööst. Näiteks kaks intervjueeritud ettevõtet, kelle teadlikkus eesootavast elumuudatusest oli nõrgem, ei suutnud ettevõtlusega kaasnevaid mittemateriaalseid aspekte nii kõrgelt hinnata kui ülejäänud.

Teine aasta hindan /tööaja paindlikkust, iseseisvust jms, autori märkus/ rohkem, ma ei põe nii väga, nii nagu esimesel aastal. /.../ no ütleme nii - ma ei oska hinnata veel seda väärtust, et mul on vaba aega, et ma ise otsustan. Kaudselt ma juba tunnetan... /.../ Võib-olla, kui asi paremaks läheb, siis... (Endine riigiametnik)

Jah see on küll, et sa oled nii üksi äkki. (Prooviettevõtja)

Ülejäänute puhul oli selgelt märgata **ettevõtja elustiili sobivust**, mis korvab olulisel määral ka teenitavate sissetulekute tagasihoidlikkust. See viitab protseduurilise kasulikkuse olulisusele. Üks intervjueeritud ettevõtja lahkus palgatöölt vabatahtlikult ja eelistas muudele, tema haridust arvestades kõrgepalgalistele kontoritöö võimalustele madalamate ja ebaregulaarsete sissetulekutega üksikettevõtja elu ja seda just elustiili tõttu.

Teisalt see senine töökäik oli mulle näidanud, et tööl käimine võtab tohutu aja elust ja ei ole kuigi produktiivne, see on selline töö tegemise mängimine. Me raiskame väga palju ressursse ja aega sellele, et me liigume punktist A punkti B, teeme seal kohvi, istume, lobiseme töökaaslastega, et see töötegemise imiteerimine ei sobinud mulle enam. /.../ Vot, see on see vabadus, mis teeb õnnelikus ja ise otsustamise rõõm. (Iseotsustaja)

Üks põhjus, miks ma ka alustasin oli, et mulle meeldib selline rahulik ja lihtne elu /.../ mulle meeldib, kui elus kohe hästi vähe toimub. /.../ Siin ma üksi toimetan ja mu ambitsioon ongi see, et ma üksi toimetan. /.../ Sissetulekud ei

kaalu üles seda /võimaliku ettevõtte laiendamisega, autori märkus/ lisanduvat kohustuste ja mure koormat. (Üksi tegutseja)

Olulist elustiili muutust ei ilmnenud kahe intervjueeritud ettevõtte puhul. Üks neist töötas enne ettevõtte juhina ja lõi enda ettevõtte samas valdkonnas ning töötab edasi ettevõtte juhina ning paljudele inimestele tööandjana. Tema ootused olid teistest erinevalt kõrgemad ka pikaajaliste sissetulekute osas. Elustiili muutust ei ilmnenud loomulikult ka juhul, kui uue ettevõtte käivitaja oli eelnevalt samuti täisajaga ettevõtja.

Ühel juhul kombineeris alustav ettevõtja kohe algusest peale palgatööd ja ettevõtlust ning seda just eelkõige mittemateriaalsetel põhjustel, kuna üksi kodukontoris töötamine polnud tema jaoks vastuvõetav elustiil.

Tegelikult mulle ei sobi see, et ma hommikul tõusen ja hommikumantlis istun arvuti taha ja hakkan seal tööd tegema. Ma tahan ikka välja tulla ja midagi uut selga panna... (Kombineerija)

Toodud näidete põhjal võibki öelda, et lisaks vajadus- ja võimalusettevõtlusele **eristuvad oma motiivide ja ambitsioonide poolest ka üksikettevõtjad ja kasvuambitsioonidega ettevõtted**. Samas nagu ilmnes tabelist 2.4, ei ole need kontseptsioonid üks-ühele samastatavad, vajadusettevõtjast võib saada suur tööandja ning võimalusettevõtja võib eelistada jääda üksikettevõtjaks.

Intervjueeritud üksikettevõtete puhul oli oluline elustiili muutumine. Sissetulekud on neil nii lühikeses kui ka pikemas perspektiivis ilmselt madalamad kui juhul, kui nad oleks jätkanud palgatöö otsimist (va ehk üksikud juhtumid). Seega nende poolt ettevõtjana loodav lisandväärtus on madalam, aga üksikisiku tasandil tööalane rahulolu on kasvanud. Riigi toetus aitas maandada riske, st aitas soetada vajalikud töövahendid ilma laenuta. Toetus võimaldas riskivabalt elustiili muuta ja endas selgusele saada, mis sobib ja mis ei sobi.

Positiivne on see, et ma suve lõpuks sain aru, et ma olen hea müüja ja kujundaja, aga ma ei ole hea raamatupidaja ja tootja. Kuna ma ikkagi ei suutnud nagu sellega üleval pidada ennast, siis ma sügisest tulin tööle. /.../ Ma ise ausalt öeldes ei ole väga väikese ettevõtte inimene. (Prooviettevõtja)

Kõige raskem on see, kuidas leida kliente, kes sellise tegevuse siis lõpuks kinni maksaksid. See on kõige keerukam. (Üksi toimetaja)

Kasvuambitsioonidega ettevõtjad (kaks intervjueeritud), kellest olid intervjuu hetkeks saanud juba arvestatavad tööandjad, olid teinud pika tasuvusajaga suuri investeringuid, mistõttu ettevõtlusest väljumine ja palgatööle naasmine ei oleks soovi korral enam nii lihtne. Üks neist isegi tunnistas, et tunneb end tehtud investeringute ja pikaajaliste lepingute tõttu „lõksus olevat“ ning võimalusel eelistaks palgatööd. Samas üksikettevõtjatega võrreldes suuremate riskide võtmisega kaasnevad ilmselt ka suuremad sissetulekud, mida käesolevas uuringus ei vaadeldud.

Kindlustunde osas toodi välja erinevaid aspekte. Ühelt poolt kaotab ettevõtja käivitusperioodil, mil endale palka ei maksta, sotsiaalse kaitse (kaob töötukindlustus ning sotsiaalmaksu miinimummäära peetakse kõrgeks, mistõttu seda alati ei maksta).

Teisalt leidsid kaks ettevõtjat, et töölminek poleks välistanud taas töötuks jäämist nii tõhusalt kui ettevõtlus. See on nõ tagala kindlustamine. Sarnaseid mõtteid on toonud välja ka varasemad uuringud (Hytti 2003: 206-209).

Intervjueeritud hindasid kõrgelt veel ka **seni mainimata mittemateriaalseid väärtusi**. Näiteks oli ettevõtlus mitmele üksikettevõtjale kaasa toonud erinevaid kõrvaltegevusi nagu konsultatsioon, õpetamine, huviringide juhendamine ning tõstnud nende ühiskondlikku aktiivsust (astumine erakonda, ettevõtteid ühendavasse organisatsiooni). Kõik mainitu kajastab ettevõtlusega kaasnevat loovust ning oma oskuste arendamise võimalusi.

2.5 Vajadusettevõtjate toetamise eripärad

Varasema kirjanduse ülevaade ja empiiriline analüüs näitasid, et ettevõtjad käivitavad ettevõtteid erinevatel põhjustel, mis teatud määral mõjutab ka ettevõtte majandustulemusi ja jätkusuutlikkust. Seda arvesse võttes ei saa vajadus- ja võimalusettevõtjad toetades oodata ka ühesuguse mõju avaldumist. Vajadusettevõtete puhul ei tohiks **eesmärk** olla niivõrd ettevõtete jätkusuutlikkus ja head majandustulemused, arvestades et inimene on ettevõtlusega alustanud sundolukorras, näeb seda ajutise etapina oma elus ja võimaluse korral vahetaks ettevõtluse palgatöö vastu. Eesmärk võiks sel juhul olla tööhõive staatuse parandamine, mille osas sarnased toetusskeemid teistes riikides on ka suuremat edu saavutanud võrreldes ettevõtete majandustulemuste osas seatud eesmärkidega (vt lisa 4). Kui toetusskeemi eesmärk on sellegipoolest ettevõtete tulemuslikkuse parandamine ja ellujäämise määr, tuleb eesmärkide täitmist kajastuvaid indikaatoreid ja nende sihttasemeid seades arvestada, et vajadusettevõtjad on üldiselt vähem edukad kui võimalusettevõtjad.

Lisaks tuleb eesmärgi seades arvestada leviva ja eriti üksikettevõtjatele iseloomuliku palgatöö ja ettevõtluse kombineerimise ning sagedaste liikumistega ettevõtja ja palgatöötaja seisundite vahel. Mõnes mõttes seostub see Hytti (2009: 66, 74-76) tõdemusega, et ettevõtjaks hakkamine ei ole ühekordne otsus terveks eluks, vaid karjäärivalik ühel hetkel, millesarnaseid elus tehakse korduvalt. Eriti kehtib see väike- ja üksikettevõtjate kohta, kellel on ettevõtte sulgemine või ettevõtluse kõrvalt palgatööle asumine kergem, kui suuremal ettevõtjal, kellel on võetud pikemaajalised kohustused nii töötajate kui sageli finantsasutuste ees.

Toetusskeeme üles ehitades on oluline tagada ka võimalikult madal tühikoormus. Tühikoormus tekib, kui saavutatud mõju toetatud ettevõttes oleks avaldunud ka ilma toetuseta (Mosselman, Prince 2004: 27-30) ehk alustavate ettevõtete toetamise puhul kajastab suur tühikoormus toetatud ettevõtteid, mis oleks loodud ka ilma toetuseta. Veebiküsitluse käigus paluti hinnata, kas ettevõtte oleks asutatud ka ilma toetuseta, mis kajastab tühikoormust ja teatud määral ka algfaasi finantseerimisprobleemide olemasolu. Ilmneb, et töötute ja Töötukassast toetust saanute hulgas on enam neid, kes ei oleks ilma toetuseta ettevõtet asutanud (tabel 2.7) ehk siis on tühikoormus väiksem. Vajadus- ja võimalusettevõtjate vahel sealjuures suurt erinevust ei ilmnenud. Vahe ilmneb aga hiljem palgatööd ettevõtlusele eelistajate ja ülejäänute vahel. Nende ettevõtjate hulgas, kes ka hiljem vastasid, et pigem töötaksid palgatöötajatena, kui see oleks võimalik, oli enam selliseid, kes ilma toetuseta poleks ettevõtet käivitanud. Ilmselt

kajastab see tulemus osaliselt omapoolsete finantseerimisvahendite nappust. Seega leiab teatud määral kinnitust peatükis 1 kajastatud tõdemus, et rahastamisvahendite nappus ettevõtte käivitamisel on seoses ettevõtte ellujäämise tõenäosusega. Nappide rahaliste võimalustega ettevõtetel ei ole piisavalt reserve raskuste (näiteks majanduskriisi) üleelamiseks.

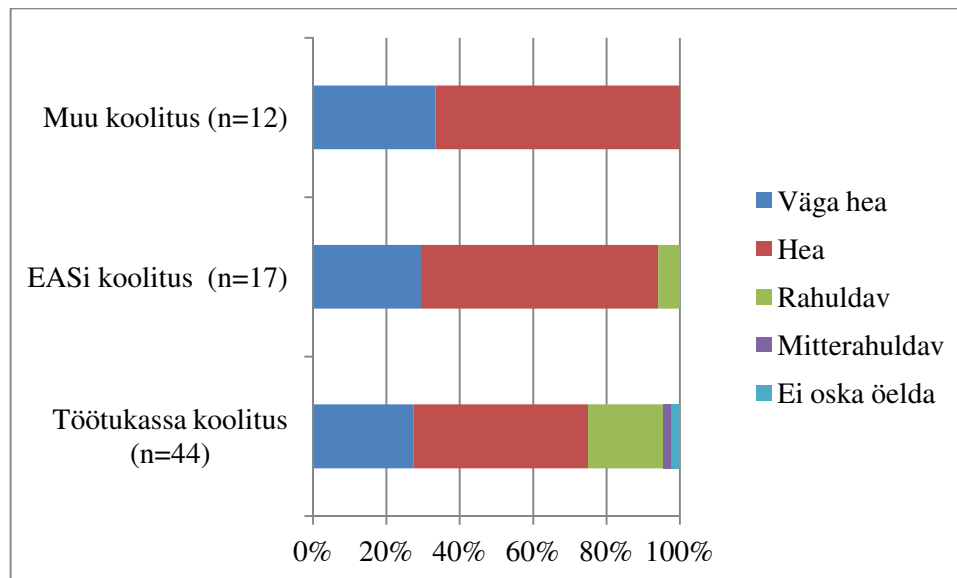
Tabel 2.7. Kas oleksite loonud ettevõtte ilma toetuseta?

	Jah		Võib-olla		Ei		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Töötus ettevõtlusega alustamise hetkel (n=115)								
Ei olnud töötü	37	58	20	31	7	11	64	100
Oli töötü	22	37	25	41	13	22	60	99
Toetusfond (n=124)								
EAS	39	70	14	25	3	5	56	100
Töötukassa	20	29	31	46	17	25	68	100
Ettevõtlusega alustamise motiivid (n=124)								
Võimalusettevõtja	37	47	27	35	14	18	78	100
Kombineeritud	10	62	4	25	2	13	16	100
Vajadusettevõtja	12	40	14	47	4	13	30	100
Kokku	59	48	45	36	20	16	124	100
Soov ettevõtlusega jätkata (n=115)								
Eelistab jätkata ettevõtlusega	38	58	18	28	9	14	65	100
Kõhkleb	8	27	17	59	4	14	29	99
Eelistab palgatööd	9	43	7	33	5	24	21	100

Varasemad uuringud (Block, Wagner 2010: 166-168) on näidanud, et sõltuvalt ettevõtte käivitamise motiivist on ettevõtetel ka **erinevad edutegurid**. Kuna käesoleva uuringu objektideks olid hiljuti ettevõtlusega alustanud ettevõtted, siis ei saanud edu ettevõtte majandustulemuste mõttes veel mõõta ega uurida ka edutegureid. Eduteguritele tuleb aga eriti vajadusettevõtete puhul suurt tähelepanu pöörata (eriti kui eesmärk on siiski ettevõtete jätkusuutlikkus), kuna ilmnes, et ettevõtjate soov ettevõtlusega jätkata (rahulolu) on ajas muutuv ja muutus sõltub paljuski saavutatavast edust. Seega on toetatud ettevõtet suuremate probleemide leevendamisele kaasaitamine põhjendatud, näiteks on varasemad uuringud kinnitanud, et mentori kaasamine võib omada ettevõtte majandustulemustele positiivset mõju Meager *et al.* (2003).

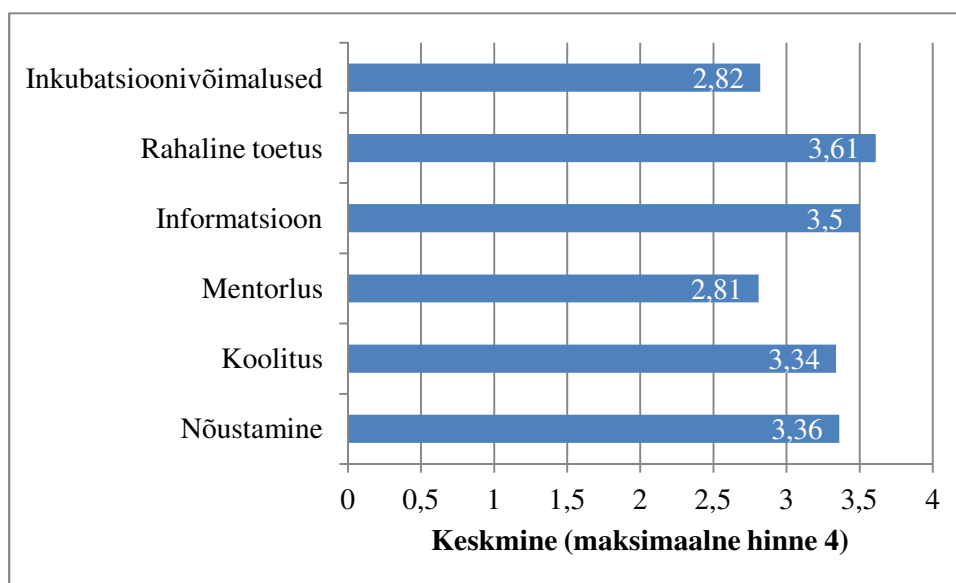
Veebiküsitluse tulemustest ilmnes, et üheks just vajadusettevõtjatele iseloomulikuks probleemiks on asjaolu, et nad ei ole ettevõtte käivitamiseks sama pika aja jooksul valmistunud kui võimalusettevõtjad, kes valivad ettevõtte käivitamise aja ise. See tähendab, et nende ettevalmistuses on lüngad, mis mõjutavad hiljem ka tulemusi. Neid puudujääke saab leevendada lisateenuseid pakkudes. Üheks selliseks teenuseks on Eestis nt enne ettevõtte käivitamist läbitav koolitus. Küsitletud ja toetustsaanud ettevõtjaist oli enne ettevõtte alustamist ettevõtja baaskoolituse läbinud 59% (sama osakaal nii vajadus- kui võimalusettevõtjate puhul). Enamus hindasid koolitust heaks

või väga heaks, sealjuures oli rahulolu Töötukassa poolt pakutud koolitusega natuke tagasihoidlikum võrreldes ülejäänutega (joonis 2.7).

Joonis 2.7. Hinnangud ettevõtja baaskoolitusele (n=73, autori arvutused)

Lisaks uuriti, missugust tuge vajatakse juba ettevõtlusega tegeledes. Vastused kinnitavad, et kõige enam hinnatakse rahalist toetust, mis võib aga viidata ka soovile näidata probleemi olulisemata lootuses, et see aitab kaasa toetusskeemide jätkumisele. Muudest teenustest peetakse olulisemaks informatsiooni, nõustamist ja koolitust (joonis 2.8, erisused vajadus- ja võimalusettevõtjate lõikes ei olnud olulised).

Joonis 2.8. Hinnangud teenuste vajalikkusele (n=112, autori arvutused)

KOKKUVÕTE

Käesolev analüüs keskendub erinevate alustamise motiividega ettevõtete eripärade väljatoomisele. Ettevõtlusega alustamise motiivide põhjal jagatakse ettevõtted vajadus- (*necessity-based*) ja võimalusettevõteteks (*opportunity-based*). Vajadusettevõtjaid iseloomustab ettevõtlusega tegelema asumine muude tööalaste alternatiivide puudumisel. Sellele vastandub võimalusettevõtlus, mis lähtub soovist märgatud võimalusi realiseerida.

Teema on päevakorral eriti majandussurutise tingimustes, mil vajadusettevõtlus näitab kasvutrendi ja seda eelkõige kriisist enam mõjutatud riikides, sh ka Eestis. Eurobaromeetri uuringu andmetel oli 2009. aastal Eestis võimalusettevõtjate osakaal kõigest ettevõtjatest Euroopa madalaim, võimalusettevõtjaid oli 36% ja vajadusettevõtjaid 41%.

Kirjanduse ülevaatest selgus, et vajadusettevõtjaid iseloomustab sageli töötu staatus ettevõtte käivitamise ajal, ülejäänud ettevõtjatega sarnane haridustase, võrreldes võimalusettevõtjatega tagasihoidlikumad kasvuambitsioonid, madalamad sissetulekud ja väiksem ettevõtte ellujäämise tõenäosus, tulenevalt erinevatest põhjustest (ettevõtlustegevuseks ettevalmistuste tegemise faas jääb olude sunnil liiga lühikeseks, tegutsemine tiheda konkurentsi ja väikeste sisenemisbarjääridega tegevusvaldkondades, ambitsioonide tagasihoidlikkus või ettevõtlustegevuse ajutisena nägemine). Samuti on vajadusettevõtjatel võimalusettevõtetega võrreldes mitmedki erinevad edutegurid, näiteks kasuks tuleb kasuks pigem spetsiifiline eriharidus ja töökogemus ettevõtte tegevusvaldkonnas kui üldine kõrge haridustase. Alustavate ettevõtjate jaoks niigi problemaatiline rahastamisvahendite leidmine on vajadusettevõtjate jaoks sageli eriti keerukas.

Mitmed viidatud autorid on oma töödes näidanud, et vajadusettevõtlus ei ole staatiline nähtus, vaid ettevõtlus võib aja möödudes muutuda vajadusettevõtja jaoks soovitud alternatiiviks. Soov võimaluse korral naasta palgatööl sõltub eelkõige ettevõtjana saavutatud edust ja rahulolust materiaalsete väärtustega, aga teatud määral võivad nende puudumist kompenseerida ka mittemateriaalsed ettevõtlusega kaasnevad hüved nagu suurem iseseisvus ja loovus, võimalus oma oskusi kasutada ning ise oma aega planeerida.

Käesoleva töö raames viidi 2010.a. märtsis-aprillis hiljuti ettevõtlusega alustanute seas läbi veebiküsitlus. Küsitluse sihtgrupiks valiti 2008.a. või 2009.a. I poolaastal Ettevõtluse Arendamise Sihtasutusest (EAS) või Töötukassast ettevõtlusega alustamiseks (EASist ka kasvutoetust) toetust saanud ettevõtted. Veebiküsitluse tulemuste parema lahtimõtestamise ja järelduste valideerimise huvides viidi täiendavalt kaheksa küsitluses osalenuga läbi ka intervjuud.

Küsitlusest ilmnes, et 63% ettevõtlusega alustanuist on võimalusettevõtted, 24% vajadusettevõtjad ja 13% kombineeritud motiividega ettevõtjad. Üllatuslikult oli töötuid suhteliselt palju mõlemas grupis (47% võimalus- ja 60% vajadusettevõtjatest). Nii ettevõtlusega alustamise motiive kirjeldavad avatud vastused kui intervjuud kinnitasid, et paljude jaoks osutus töötuks jäämine viimaseks ja otsustavaks ajendiks viia ellu kaua plaanitud idee oma ettevõtte. Seega andis töötus viimase tõuke võimaluse ärakasutamiseks. Sageli ei näinud küll intervjueritud ettevõtte võimalusena mitte niivõrd palgatööga võrreldes enam teenida, vaid võimalust iseendale töötada ja ennast realiseerida, mis on kooskõlas protseduurilise kasulikkuse teooriaga. Selliste ettevõtjate puhul ei saa siiski öelda, et tegemist oleks olnud pealesunnitud valikuga, vaid pigem kombineeritud motiividega ettevõtlusega, kuna tekkinud töötuse olukorras eelistatakse ettevõtlust uuele palgatööle. See tähendab, et ettevõtete klassifitseerimine soovitatavalt kahte gruppi ei pruugi alati olla õigustatud ning seda tehes peaks võimalusel kindlasti kasutama kvantitatiivsetele meetoditele lisaks ka kvalitatiivseid meetodeid.

Käesoleva uuringu veebiküsitluse andmetel osutus peamiseks olulisteks erisuseks kahe grupi vahel ettevõtluse käivitamise planeerimisele kulutatud aeg. 69% vajadusettevõtjatest mõtles sellele alla aasta, mis viitab olude sunnil ettevõtluse käivitamisega kiirustamisele ja ühtlasi nõrgemale ettevalmistusele, mis mõjutab hiljem ka tulemusi. Oluline on mõista, et võimalusettevõtjad valivad ettevõtte käivitamise aja ise, tehes seda siis, kui kõik tingimused, sh säästude hulk, on optimaalsed. Vajadusettevõtjad või täpsemalt töötuaastast ettevõtlusesse suundunud käivitavad ettevõtte mittevabatahtlikult töötuks jäämise järel. Käesoleva uuringu raames väljendus mittevabatahtliku ajastamise probleem kohati ettevõtlusalase teadlikkuse ebapiisavuse ja investeerimisvahendite nappusena. Ettevõtlusalase teadlikkuse ebapiisavus väljendus intervjuude põhjal näiteks ülemäära optimistlike ootustena ja negatiivsete üllatustega, mis olid seotud üksikettevõtja elustiili sobimatusena. Ebapiisavad rahastamisvahendid ettevõtte käivitusfaasi üleelamiseks sundisid halvemal juhul uuesti palgatöö võimalusi otsima.

Tähelepanu pöörati ka motiivide muutumisele ettevõtte esimeste tegutsemisaastate jooksul. Varasemad uuringud on kinnitanud, et ajapikku ettevõtlusega alustamise motiivi mõju kaob, kui ettevõtjal läheb eelkõige sissetulekute, aga ka mittemateriaalsete hüvede poolest hästi. Seega teatud aja möödudes võib vajadusettevõtjaiks nimetada veel vaid neid, kes jätkuvalt eelistaksid hea palgatöö pakkumise korral ettevõtlusele palgatööd ehk siis ei ole oma tööeluga rahul. Rahulolu kajastavast küsimusest ilmnes, et 18% vastanuist eelistaksid hetkel kindlasti palgatööd ettevõtlusele, 57% jätkaks ettevõtjana ja 25% ei osanud kindlat eelistust öelda. Seega võib öelda, et aasta või paar tegutsemise algusest möödudes on vajadusettevõtteid ehk neid, kes eelistaksid palgatööd 18%, mis on veidi vähem kui ettevõtlust alustades, kuid proportsioon on siiski samas suurusjärgus. Palgatöö eelistajate ja kõhklejate hulk on vajadusettevõtjate seas suurem kui võimalusettevõtjate hulgas. Rahulolu mõjutavad lisaks ettevõtlusega alustamise motiividele ka hinnangud tööelu iseloomustavatele materiaalsetele (sissetulekud, kindlustunne) ning mittemateriaalsetele (eelkõige oma oskuste ja võimete ärakasutamise võimalus) aspektidele, sealjuures on kõige olulisem edu sissetulekute mõttes. Ilmnes, et võimalusettevõtjad annavad sissetulekutele ja kindlustundele paremaid hinnanguid kui võimalusettevõtjad.

Intervjuude käigus mittemateriaalsetele hüvedele antud hinnanguid täpsustades ilmnes, et lisaks vajadus- ja võimalusettevõtlusele eristuvad oma motiivide ja ambitsioonide poolest ka üksikettevõtjad ja kasvuambitsioonidega ettevõtted. Üksikettevõtjate puhul on erinevalt ülejäänulist oluline teadlikkus palgatöölt ettevõtlusesse asumisega kaasnevast suurest elustiili muutusest. Edukamaks ja rahulolevamateks osutusid ettevõtjad, kes olid muutusest teadlikud ja hindasid kõrgelt just ettevõtlustegevusega kaasnevaid mittemateriaalseid aspekte nagu iseseisvus, tööaja paindlikkus jne. Need inimesed tegid otsuse ettevõtluse kasuks mitte kõrgemate sissetulekute ootuses, vaid muudel kaalutlustel.

Uuringu tulemusi saab arvesse võtta alustavate ettevõtete toetamisel. Vajadusettevõtete puhul ei saa eesmärgina rõhutada ettevõtete ellujäämise määra ja häid majandustulemusi, kuna sellised ettevõtjad võivad näha ettevõtlust ajutise etapina oma elus ja võimaluse korral vahetavad ettevõtluse palgatöö vastu või kombineerivad ettevõtlust ja palgatööd. Lisaks tuleb arvestada ettevõtjate enda kasvuambitsioonide või nende puudumisega. Vajadusettevõtjatele iseloomulikke ettevõtlustegevuseks ettevalmistuses esinevaid puudujääke saab korvata ettevõtlusalast teadlikkust tõstes, rahastamisvõimalusi ning mentorteenuseid pakkudes. Teadlikkuse tõstmine ning iseendale tööandjaks asumise kui normaalse karjäärivaliku aktiivsem tutvustamine vähendaks ettevõtlusbarjääre ja laiendaks inimeste karjäärivõimalusi, eriti suure tööpuuduse perioodil. See ei tohiks aga tähendada mitte niivõrd sundseisus ettevõtlustegevuse kasvamisele kaasaaitamist, vaid kõikvõimalike barjääride vähendamist, mis takistavad või raskendavad soovijatel ja ettevõtlustegevuseks heade eeldustega inimestel iseendale tööandjaks hakkamist.

Järeldusi tehes tuleb ka arvestada, et käesolev uuring kajastab vaid riigi poolt toetust saanud ettevõtjaid, kelle äriplaanid olid teatud kvaliteedikontrolli läbinud ja elujõuliseks tunnistatud. Võib oletada, et vajadusettevõtjad, kelle puhul oleks enam põhjust rääkida sunnitud valikust, võisid fookusest välja jääda. Seega võiks tulevased uuringud katta laiemat sihtgruppi.

KASUTATUD KIRJANDUS

- 1) **Acs, Z. J., Braunerhjelm, P., Audretsch, D. B., Carlsson, B.** The knowledge spillover theory of entrepreneurship. – *Small Business Economy*, 2009, No. 32, pp. 15-30.
- 2) **Acs, Z. J., Mueller, P.** Employment effects of business Dynamics: Mice, Gazelles and Elephants. – *Small Business Economics*, 2008, No 30, pp. 85-100.
- 3) Alustava ettevõtja stardi- ja kasvutoetuse tingimused ja kord. Vastu võetud majandus- ja kommunikatsiooniministri 28.01.2008. a määrusega nr 10, jõustunud 8.02.2008, viimati muudetud 30.08.2009. Riigi Teataja, 2009, nr. 68, art. 1007.
- 4) **Andersson, P.** Happiness and health: Well-being among the self-employed. – *The Journal of Socia-Economics*, 2008, No 37, pp. 213-236.
- 5) **Andersson, P., Wadensjö, E.** Do the unemployed become successful entrepreneurs? A comparison between the unemployed, inactive and wage-earners. – *IZA Discussion Paper*, 2006, No. 2402.
- 6) **Baumgartner, H. J., Caliendo, M.** Turning Unemployment into Self-Employment: Effectiveness and Efficiency of Two Start-Up Programmes. – *German Institute for Economic Research, Discussion Papers*, 2007, No. 671, 36p.
- 7) **Benz, M.** The Relevance of Procedural utility for Economics. – *Economics and Psychology. A Promising New Cross-Disciplinary Field*. Edited by Frey, B. S., Stutzer, A. Cambridge: The MIT Press, 2007, pp. 199-228.
- 8) **Benz, M., Frey, B. S.** Being Independent is a Great Thing: Subjective Evaluations of Self-Employment and Hierarchy. – *Economica*, 2008, No 75, pp. 362-383.
- 9) **Blanchflower, D. G.** Self-employment: more may not be better. – Paper presented at the conference on self-employment organised by The Economic Council of Sweden, 2004, 49 p.
- 10) **Block, J., Koellinger, P.** I Can't Get No Satisfaction – Necessity Entrepreneurship and Procedural Utility. – *Erasmus Research Institute Management (ERIM) Report Series *Research in Management**, 2008, ERS-2008-051-ORG, 26 p.
- 11) **Block, J., Sandner, P.** Necessity and Opportunity Entrepreneurs and their Duration in Self-employment: Evidence from German Micro Data. – *Discussion Paper*, 2007, No. 10, 36 p. [<http://epub.ub.uni-muenchen.de/2082/2/wp2007-10.pdf>]. 4.04.2010.
- 12) **Block, J., Wagner, M.** Necessity and Opportunity Entrepreneurship in Germany: Characteristics and Earnings Differentials. – *Schmalenbach Business Review*, 2010, Vol. 62, pp. 154-174.
- 13) **Bosma, N., Acs, Z. J., Autio, E., Coduras, A., Levie, J.** *Global Entrepreneurship Monitor. 2008 Executive Report*, 2009, 68 p.
- 14) **Bosma, N., Levie, J.** *Global Entrepreneurship Monitor. 2009 Executive Report*, 2010, 72 p.

- 15) **Böheim, R., Muehlberger, U.** Dependent Forms of Self-employment in the UK: Identifying Workers on the Border Between Employment and Self-employment. – IZA Discussion Paper, 2006, No. 1963, 24 p.
- 16) **Caliendo, M.; Fossen, F. M.; Kritikos, A. S.** Risk attitudes of nascent entrepreneurs – new evidence from an experimentally validated survey. – Small Business Economy, 2009, pp. 153-167.
- 17) **Carree, M., van Stel, A., Thurik, A. R., Audretsch, D. B.** Does self-employment reduce unemployment. – The Discussion Papers on Entrepreneurship, Growth and Public Policy, 2007, No. 705, 18 p.
- 18) **Coase, R. H.** Firma, turg ja õigus. Pegasus, 2003, 235 lk.
- 19) Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. „Think Small First,“ A „Small Business Act“ for Europe, COM(2008) 394, Brussels, 2008, 21 p.
- 20) **Deakins, D., North, D., Baldock, R., Whittam, G.** SMEs' Access to Finance: Is there still a debt finance gap? Institute for Small Business & Entrepreneurship, 2007, Conference paper, 2008, 19 p.
- 21) Eesti Ettevõtluspoliitika 2007-2013. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2006. Kinnitatud Valitsuse korraldusega nr 574, 19.10.2006. [<http://www.mkm.ee/326349>]. 28.10.2010.
- 22) Entrepreneurship. Flash Eurobarometer 160. European Commission, 2004, [http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/document.cfm?action=display&doc_id=3941&userservice_id=1&request.id=0]. 20.06.2010.
- 23) Entrepreneurship in the EU and beyond. A survey in the EU, EFTA countries, Croatia, Turkey, the US, Japan, South Korea and China. Analytical Report. Flash Eurobarometer 283. European Commission, 2009, 185 p.
- 24) Entrepreneurship Survey of the EU25. Secondary analysis. Estonia. Flash Eurobarometer 192. European Commission, 2007. [http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/eurobarometer/index_en.htm]. 24.02.2010.
- 25) Entrepreneurship Survey of the EU (25 Member States), United States, Iceland and Norway. Analytical Report. Flash Eurobarometer 192. European Commission, 2007, 185 p. [http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/survey/eurobarometer2007/eb2007report_en.pdf]. 20.06.2010
- 26) Financial Systems and Firm Performance: Theoretical and Empirical Perspectives. Edited by Hyytinen, A., Pajarinen, M. Helsinki: The Research Institute of the Finnish Economy, Taloustieto Ltd, 2003,
- 27) **Frey, B. S., Benz, M., Stutzer, A.** Introducing Procedural Utility: Not Only What, but Also How Matters. - Journal of Institutional and Theoretical Economics, 2004, No 160, pp. 377-401.
- 28) **Granger, B., Stanworth, J., Stanworth, C.** Self-employment career Dynamics: the case of „unemployed push“ in UK book publishing. – Work, Employment & Society, 1995, Vol. 9, No. 3, pp. 499-516.
- 29) **Hayward, M. L. A., Shepherd, D. A., Griffin, D.** A Hubris Theory of Entrepreneurship. – Management science, 2006, Vol. 52, No. 2, pp. 160-172.

- 30) **Hamilton, B.H.** Does Entrepreneurship Pay? An Empirical Analysis of the Returns of Self-Employment. - *The Journal of Political Economy*, 2000, Vol. 108, No. 3, pp. 604-631.
- 31) **Henrekson, M., Johansson, D.** Gazelles as Job Creators – A Survey and Interpretation of the Evidence. – Research Institute of Industrial Economics IFN Working Paper, 2008, No 733, 26 p.
- 32) **Henrekson, M., Stenkula, M.** Entrepreneurship and Public Policy. – Research Institute of Industrial Economics IFN Working Paper, 2009, No 804, 53 p.
- 33) **Holtz-Eakin, D.** Public Policy Towards Entrepreneurship. – *Small Business Economics*, 2000, No. 15 (4), pp. 283-291.
- 34) **Hundley, G.** Why and When Are the Self-Employed More Satisfied with Their Work? – *Industrial Relations*, 2001, Vol. 40, No. 2, pp. 293-316.
- 35) **Hunt, S., Bosma, N., Reynolds, P.** Data Collection-Operations Manual: Volume II: A - Adult Population Surveys. Babson College-London Business School, *Global Entrepreneurship Monitor: 2005*, 288 p. [<http://www.gemconsortium.org>]. 27.02.2010.
- 36) **Hytti, U.** Contextualizing entrepreneurship in the boundriless career. – *Gender in Management: An International Journal*, 2009, Vol. 25, No 1, pp. 64-81.
- 37) **Hytti, U.** Stories of entrepreneurs: narrative construction of identities. Turku: Ulla Hytti & Turku School of Economics and Business Administration, 2003, 317 p.
- 38) **Johansson, E.** Self-employment and macroeconomic performance, 2004. [http://yhteiskuntasuhteet.fi/files/1092_FES_04_2_self_employment_and_macro_economic_performance.pdf]. 28.03.2010.
- 39) **Kantola, J., Kautonen, T.** The impact of a necessity-based start-up on entrepreneurial satisfaction: a preliminary investigation. 2008, pp. 893-907. [<http://www.swinburne.edu.au/lib/ir/onlineconferences/agse2008/000019.pdf>]. 24.02.2010.
- 40) **Kautonen, T., Palmroos, J.** The impact of a necessity-based start-up on subsequent entrepreneurial satisfaction, 2009. [<http://www.springerlink.com/content/3523125246m61u85/>]. 27.02.2010.
- 41) **Kedrosky, S. P.** Entrepreneurs and Recessions: Do Downturns Matter? - Ewing Marion Kauffman Foundation, 2008, 6 p.
- 42) **Koellinger, P., Minniti, M., Schade, C.** “I think I can, I think I can”: Overconfidence and entrepreneurial behaviour. - *Journal of Economic Psychology*, 2007, No. 28, pp. 502–527.
- 43) **Koellinger, P.D., Thurik, A. R.** Entrepreneurship and the Business Cycle, Tinbergen Institute Discussion Paper, 2009, No 032/3, 18 p.
- 44) **Kolvareid, L., Isaksen, E.** New business start-up and subsequent entry into self-employment. – *Journal of Business Venturing*, 2006, No 21, pp. 866-885.
- 45) **Kuusik, K.** Starditoetuse mõjude hindamine. – PRAXISE Toimetised, 2007, nr. 35, 40 lk.
- 46) Kvalifitseeritud tööjõu pakkumise suurendamine 2007 – 2013. Kinnitatud sotsiaalministri 10. detsembri 2007.a. käskkirjaga nr 225, 23 lk. [<http://www2.sm.ee/esf2007/files/THP/Programm%202010-2011.doc.pdf>]. 30.04.2010.

- 47) Kvalifitseeritud töäjõu pakkumise suurendamine 2007 – 2013. Kinnitatud sotsiaalministri 10. detsembri 2007.a. käskkirjaga nr 225, 38 lk. [www.struktuurifondid.ee]. 30.04.2010.
- 48) **Laherand, M.-L.** Kvalitatiivne uusimisviis. Tallinn: Meri-Liis Laherand, 2008, 384 lk.
- 49) **Lange, T.** Job satisfaction and self-employment: autonomy or personality? – Small Business Economics, 2009.
<http://www.springerlink.com/content/a11616465n1561hx/?p=59532e63747f4d408619a827435fcc46&pi=4>. 17.12.2009.
- 50) **Meager, N., Bates, P., Cowling, M.** Business start-up support for young delivered by The Prince's Trust: a comparative study of labour market outcomes. Department of Work and Pensions, 2003, Research Report No 184, 194 p.
- 51) **Mosselman, M., Prince, Y.** Review of methods to measure the effectiveness of state aid to SMEs. Zoetermeer: EIM, 2004, 116 p.
- 52) **Naude, W., MacGee, J. C.** Wealth Distribution, the Financial Crises and Entrepreneurship. World Institute for Development Economic Research, 2009, WIDER Angle newsletter, March,
[<http://www.wider.unu.edu/stc/repec/pdfs/rp2009/a2009-mar-1.pdf>]. 4.08.2010.
- 53) **Newbold, P., Carlson, W. L., Thorne, B.** Statistics for Business and Economics. Upper Side River, New Jersey: Pearson Education Inc., 2003, 857 p.
- 54) **Niskanen, M., Miettinen, M.** Survival of Start-ups: Evidence on Personal Characteristics and Lender Evaluations. University of Kuopio, 2009, 23 p. [http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1500854]. 6.04.2010.
- 55) **Paas, T., Sepp, J., Scanel, N.** Sectoral Structure and Productivity in the EU: New Member states' Adjustment to Structural Transformation. – Economic Growth and Structural Features of Transition. Edited by Marelli, E., Signorelli, S. Palgrave Macmillian Ltd, 2010, pp. 131-149.
- 56) **Pfeiffer, F., Reize, F.** Business Start-ups by the Unemployed – an Econometric Analysis Based on Firm Data. – Centre for European Economic Research, 1998, 42 p.
- 57) **Poschke, M.** „Entrepreneurs out of Necessity“: A Snapshot. - IZA Discussion Paper Series, 2010, No. 4893, 13 p.
- 58) **Prottas, D.** Do the self-employed value autonomy more than employees? – Career Development International, 2008, Vol. 13, No. 1, pp. 33-45.
- 59) **Rastrigina, O.** Global Entrepreneurship Monitor. 2008 Latvia Report, 64 p. [<http://www.gemconsortium.org/document.aspx?id=981>]. 20.06.2010.
- 60) **Reid, G. C., Smith, J. A.** What Makes a New Business Start-Up Successful? – Small Business Economics, 2000, No 14, pp. 165-182.
- 61) **Reynolds, P. D., Bygrave, W. D., Autio, E., Cox, L. W., Hay, M.** Global Entrepreneurship Monitor, 2002 Executive Report, 2002, 47 p.
- 62) **Rosa, P., Kodithuwakku, S., Balunywa, W.** Reassessing Necessity Entrepreneurship in Developing Countries, 2006, 13 p. [http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1310913] 21.07.2010.
- 63) **Saar, E., Unt, M.** Self-employment in Estonia: Forced Move or Voluntary Engagemmen? – Europe-Asia Studies, 2006, Vol 58, No. 3, pp. 415-437.
- 64) **Saridakis, G., Mole, K., Hay, G.** Do Liquidity Constraints in the First year of Trading Reduce the Likelihood of Firm Growth and Survival? Evidence from

- England. Institute for Small Business & Entrepreneurship, 2007, Conference paper, 13 p.
- 65) **Saridakis, G., Mole, K., Strey, D. J.** New small firm survival in England. – *Empirica*, 2008, No. 35, pp. 25-39.
 - 66) **Schanne, N., Weyh.** What makes start-ups out of unemployment different? 2009, [<http://ideas.repec.org/p/iab/iabdpa/200904.html>]. 31.01.2010.
 - 67) **Schoar, A.** The Divide between Subsistence and Transformational Entrepreneurship. – *Innovation Policy and the Economy*. Edited by Lerner, J., Stern, S. National Bureau of Economic Research Book Series, Vol. 10. University of Chicago Press, 2010, pp. 57-81.
 - 68) **Shane, S.** *The Illusions of Entrepreneurship: The Costly Myth*. New Haven and London: Yale University Press, 2008, 208 p.
 - 69) **Shane, S.** Why encouraging more people to become entrepreneurs is bad public policy? – *Small Business Economics*, 2009, No 33, pp. 141-149.
 - 70) **Smallbone, D., Welter, F.** Entrepreneurship in transition economies: Necessity or opportunity driven? Paper presented at the BCERC 2003, Babson College, 2003, 15 p.
 - 71) **Tan, P-N., Steinbach, M., Kumar, V.** *Introduction to Data Mining*, 2005. [<http://www-users.cs.umn.edu/~kumar/dmbook/index.php>]. 23.04.2010.
 - 72) *The Impact of the Global Crises on SME and Entrepreneurship Financing and Policy Responses*. OECD, Centre for Entrepreneurship, SMEs and Local Development, 2009, 70 p.
 - 73) **Verheul, I., Thurik, R., Hessels, J., van der Zwan, P.** Factors Influencing the Entrepreneurial Engagement of Opportunity and Necessity Entrepreneurs. – *EIM Research Reports*, 2010, 26 p.
 - 74) **Wennekers, S., van Stel, A., Carree, M., Thurik, R.** The relationship between entrepreneurship and economic development: is it U-shaped? – *EIM Research Reports*, 2009, 42 p.
 - 75) **Williams, C. C.** The motives of off-the-books entrepreneurs: necessity- or opportunity-driven? – *International Entrepreneurship Management Journal*, 2009, No. 5, pp. 203-217.

LISAD

Lisa 1. Analüüsis kasutatud veebiküsitluse küsimustik

I osa. Ettevõtja ja ettevõtte taustainformatsioon

1. Kas Te olete
 - a. Mees
 - b. Naine
2. Kõrgem omandatud haridus
 - a. Põhiharidus
 - b. Keskharidus
 - c. Kõrgharidus
 - d. Magistrikraad
 - e. Doktorikraad
3. Kas Te olite enne ettevõtte asutamist (*võib valida mitu vastust*)
 - a. Palgatöötaja
 - b. Ettevõtja
 - c. Töötu
 - d. Muu
4. Kas Te enne antud ettevõtte asutamist olite ...
 - a. ... töötanud mõne ettevõtte juhina?
 - b. ... osalenud mõne ettevõtte loomisel?
 - c. ... töötanud loodud ettevõttega samas majandusharus?
 - d. Mitte ükski eelnevatest.
5. Teie ettevõtte tegevusala
6. Kas Teie ettevõtte tegutseb alal, mis on seotud Teie (või mõne teise osaniku) eelneva töökogemusega
 - a. Jah, täiesti
 - b. Jah, teatud määral
 - c. Ei

II osa. Toetuse taotlemine

7. Mis aastal Te toetust saite?
 - a. 2009
 - b. 2008
8. Kas Te oleksite käivitanud ettevõtte ka ilma toetuseta?
 - a. Jah, kindlasti
 - b. Võib-olla
 - c. Ei
9. Kas Te läbisite vahetult enne toetuse taotlemist ettevõtja baaskoolituse ..*
 - a. Jah, Töötukassa poolt rahastatud koolituse
 - b. Jah, EASi poolt rahastatud koolituse
 - c. Jah, muu koolituse
 - d. Ei

10. Palun hinnake koolituse kvaliteeti (*ainult neilt, kes läbisid*)*
- Väga hea
 - Hea
 - Rahuldav
 - Mitterahuldav

III osa. Ettevõtlusega alustamise motiivid

11. Kui kaua olite kaalunud oma ettevõttega alustamist?
- Alla aasta
 - Paar aastat
 - Rohkem kui paar aastat
 - Ei oska öelda
12. Kas Te käivitasite ettevõtte pigem selleks, et kasutada ära head ärivõimalust või pigem seetõttu, et polnud muid töölaseid väljavaateid? (üks vastusevariant)
- Soovisin ärivõimaluse ära kasutada
 - Polnud muid töölaseid väljavaateid
 - Mõlema eelneva kombinatsioon
 - Muud põhjused
 - Ei oska öelda
13. Kui märkisite muud põhjused, palun täpsustage.
14. Mis on Teie jaoks olulisim motiiv, miks asusite avanenud võimalust realiseerima (ainult neilt, kes vastasid eelmisele küsimusele a, c)
- Ettevõtlusega kaasnev suurem iseseisvus
 - Soov teenida senisest enam
 - Soov säilitada sissetulekud
 - Ei oska öelda
15. Kas ettevõtte loomisel plaanisite, et ettevõtte kujuneb Teie jaoks ...
- ... põhitegevusalaks?
 - ... kõrvaltegevusalaks?
16. Ligikaudu kui suurt osa isiklikest sissetulekutest Te lootsite hakata teenima sellest ettevõttest? (%)
- Kuni 25%
 - 25-50%
 - 50-75%
 - Rohkem kui 75%
 - Ei oska öelda
17. Mitu aastat peale ettevõtte registreerimist Te lootsite nimetatud osa oma isiklikest sissetulekutest ettevõtlusest teenida? (*neilt, kes eelmisele küsimusele midagi vastasid*)
- Kuni 1a
 - 1-2a
 - 3 ja enam aastat

IV. osa. Senised tulemused

18. Kas ettevõtte jätkab aktiivset tegutsemist tänaseni?
- Jah, ettevõtte tegutseb aktiivselt
 - Ei, tegevus on ajutiselt peatatud

c. Ei, tegevus on lõpetatud

Kui vastas ei:

19. Miks Te lõpetasite/peatasite ettevõtlustegevuse?
- Isiklikel põhjustel
 - Ettevõtte oligi plaanitud ajutisena
 - Leidsin muu töökoha
 - Tegelen teiste ärivõimaluste elluviimisega
 - Avanes võimalus ettevõtte müüa
 - Majanduslikel põhjustel, st ettevõtte ei osutunud edukaks
 - Puudusid vajalikud rahastamisvõimalused
 - Muu, palun täpsustage
20. Kas Te töotate lisaks oma ettevõttes kaasa löömisele ka mujal?
- Jah, täisajaga
 - Jah, osaajaga
 - Ei
21. Kas Te olete oma ettevõttes palgaline töötaja?
- Jah
 - Ei
22. Kui palju Teie ettevõttes täna on töötajaid (sh Teie ise, kui olete töötajaks vormistatud)?*
- Mitte ühtegi
 - 1-2
 - 3-5
 - 6-9
 - 10 või enam
23. Kui suure osa isiklikest sissetulekutest Te keskmiselt teenite oma ettevõtetest? *
- Kuni 25%
 - 25-50%
 - 50-75%
 - Rohkem kui 75%
 - Ei oska öelda
24. Kas Te oma igapäevase elatusallika mõttes sõltute ettevõtetest teenitavast tulust?*
- Jah
 - Ei
25. Palun hinnake oma ettevõtte senise käivitamisprotsessi edukust.
- Üldse mitte edukas
 - Mitte eriti edukas
 - Mitte eriti edukas ega ebaedukas
 - Pigem edukas
 - Väga edukas
26. Palun täpsustage, mis osas tulemused ei ole vastanud plaanidele (*ainult neilt, kes ütlesid ei*)
27. Palun hinnake, kas Te olete järgnevate väidetega pigem nõus või mitte
- Minu ettevõtlusalane tegevus on väga loov
 - Ma olen ettevõtlusalases tegevuses väga iseseisev

- c. Minu ettevõtlusalasele tegevusele on iseloomulik paindlik tööaeg
 - d. Ettevõtlustegevusega kaasneb minu jaoks kõrge kindlustunne
 - e. Ettevõtlustegevus võimaldab mul oma oskusi ja võimeid hästi ära kasutada
 - f. Olen saavutanud kõrge sissetulekute taseme
 - i. Täiesti nõus
 - ii. Nõus
 - iii. Neutraalne
 - iv. Pigem ei ole nõus
 - v. Üldse ei ole nõus
28. Kas Teid on üllatanud ettevõtlustegevuse juures midagi, mida Te ei osanud oodata ... (Vaba vastus)
29. Kui Teile pakutaks praegu Teile vastuvõetavatel tingimustel palgatööd, kas Te eelistaksite
- a. Jätkata iseendale tööandjana
 - b. Asuda palgatööle
 - c. Ei oska öelda.

V osa. Ootused ja plaanid tulevikuks

30. Kui suureks hindate ohtu, et Teil tuleb majanduslikel põhjustel oma ettevõtte tegevus lähima aasta jooksul lõpetada?
- a. Üldse mitte tõenäoline
 - b. Vähe tõenäoline
 - c. Pigem tõenäoline
 - d. Väga tõenäoline
 - e. Ei oska öelda?

VI osa: Ootused riigi toele

31. Palun hinnake, missugusest toest Teie arvates alustavad ettevõtjad tunnevad kõige enam puudust?
- a. Nõustamine
 - b. Koolitus
 - c. Mentorlus
 - d. Informatsioon
 - e. Rahaline toetus
 - f. Inkubatsioonivõimalused
- Väga oluline
 Oluline
 Pigem väheoluline
 Üldse mitte oluline
 Ei oska öelda

Lisa 2. Intervjueeritute kirjeldused

Intervjueeritav 1: Tööstur

Töösturil oli palgatöö kõrvalt olnud ka oma ettevõtte, aga täisajaga iseendale töötamisest ei unistanud. Pigem plaanis tulevikus siirduda riigitööle. Ta kaotas aga töö ettevõtte juhina, mistõttu tuli otsida uusi töövõimalusi. Kohe uut töökohta ei leidnud ja kui endine kolleeg tegi ettepaneku asutada koos ettevõtte, jäi ta kiiresti nõusse. Ettevõttes töötab 20 inimest. Tööstur on rahul ja vastab kerge südamega, et palgatööle enam ei kipu. Olulist elustiili muutust enda ettevõtte juhiks asumine võrreldes teistele kuuluva ettevõtte juhtimisega kaasa ei toonud.

Intervjueeritav 2: Endine riigiametnik

Endine riigiametnik kaotas mõned aastad tagasi töö ja uue töö leidmine võttis aega. Kui ka uus töö kadus, siis ei soovinud ta enam töötamise raskusi üle elada. Enda ettevõtte asutamine tundus turvalisem. Täisajaga endale töötamise kogemust tal aga ei olnud. Üleöö ilma kollektiivita kodukontoris üksikettevõtjaks hakkamine tõi kaasa suure elustiili muutuse, millega harjumine võttis kaua aega. Ta tahab siiski ettevõtjana jätkata, kuigi siiani on olnud raskem, kui ta oskas arvata. Endine riigiametnik alles õpib hindama ettevõtlusega kaasnevat „pehmeid väärtusi“ nagu iseseisvus ja tööaja paindlikkus.

Intervjueeritav 3: Nišsettevõtja

Nišsettevõtja oli oma ettevõtte peale mõelnud juba enne töö kaotamist. Vajadusel oleks saanud isegi samas ettevõttes, kuid mõnel teisel ametikohal edasi töötada, aga olukorrad tundusid soosivat millegi uue alustamist, mis nagunii plaanis oli. Nišsettevõtja leidis ettevõttele spetsiifilise nišši, kus tegutsejaid pole palju, aga tulevikus nõudlus ilmselt kasvab. Samuti on valdkonnas teatud sisenemisbarjäärid, mida on majanduslanguse ajal hea ületada. Nišsettevõtja ei kasva kunagi suureks ettevõtjaks. Uus ja paindlik elustiil nišsettevõtjale sobib.

Intervjueeritav 4: Iseotsustaja

Iseotsustaja sai juba ammu aru, et talle kindlatel aegadel kontoris „töö tegemise mängimine“ ei sobi, muu hulgas ka tervislikel põhjustel. Talle meeldib olla tõhus ja produktiivne, praktiline meel aitab oma aega hästi planeerida. Ettevõtja eluga kaasnev vabadus ja iseotsustamise rõõm pakuvad rahulolu, kuigi vahel tunneb ta puudust ka kontoritööle iseloomulikest joontest nagu kohvipausid kolleegidega jms. Iseotsustaja oleks varem või hiljem ise ettevõtjaks hakanud, aga töölepingu lõppemine aitas teha otsuse just nüüd.

Intervjueeritav 5: Prooviettevõtja

Prooviettevõtja jäi töötuks ja otsustas oma hobi valdkonnas ise ettevõtte teha. Sel hetkel eelistas ta ettevõtlust palgatööle. Kuigi peres oli ka teine ettevõtja, siis toimunud elumuutust ja töömahtu ta ette kujutada ei osanud. Ilmnes, et üksikettevõtja üksildane elustiil ja kõikide ettevõtte funktsioonide üksi täitmine talle ei sobi. Lisaks ei

võimaldanud sissetulekud äraelamist. Prooviettevõtja otsustas palgatööle minna, mille ta kohe ka leidis. Samas jätkab ta töö kõrvalt ka oma ettevõtte uuesti aktiivsemalt käivitamise ettevalmistamist, seekord juba suurema kollektiiviga.

Intervjueeritav 6: Üksi tegutseja

Üksi tegutseja jaoks on ettevõtlus elustiili küsimus. Tal on hea haridus, mis võimaldaks kõrgepalgalise töö leida ja oma ettevõttega võrreldes enam teenida. Palgatööst loobumine oli aga teadlik valik, et teha ettevalmistusi enda ettevõtte loomiseks hobi valdkonnas. Riigi toetus aitas asutada ettevõtte riskivabalt, ilma laenudeta. Üksi tegutsejale meeldib lihtne elu, vabadus, iseseisvus ja liigsete inimsuhete puudumine. Üksi tegutseja ainus mure on, kas pikaajaliselt leidub piisavalt tellijaid, kes tal võimaldaksid oma eelistatud elustiili viljeleda.

Intervjueeritav 7: Investeerija

Tegemist on tüüpilise võimalusettevõtjaga, kellel on aastatepikkune ettevõtluskogemus. Ta omandas paar aastat tagasi uue kinnisvara ja leidis sellele ärilise otstarbe, millest lähtuvalt ta ka maja ümber ehitas. Valdkond osutus aga spetsiifiliseks ning üllatavalt problemaatiliseks ja närvesöövaks, mistõttu ülla idee teostamisega kaasnevat oodatud rahuldustunnet pole tekkinud. Ettevõtte tegevus sõltub paljuski riigi regulatsioonidest ja ettevõtja enda tegutsemisruum on piiratud. Samas pole võimalik ettevõttest päevapealt väljuda, kuna tehtud on mastaapsed investeeringud nii omavahenditest kui ka kaasates palgalaenu. Täna eelistaks palgatööd ettevõtlusele (eelkõige mittemajanduslikel põhjustel), mainitud investeeringute tõttu ettevõtlustegemise lõpetamist ta reaalselt aga ei kaalu.

Intervjueeritav 8: Kombineerija

Kombineerija ametikoht kaotati ja kuna tema ideed ei leidnud asutuses kõlapinda, ei olnud ta huvitatud ka samas asutuses teisel ametikohal jätkamisest ning valis koondamise. Kombineerija nägi seda pigem võimalusena, kasutades ära erinevaid töötutele pakutavaid koolitusvõimalusi ja omandades uue eriala. Samal ajal ettevõtte käivitamisega leidis ta ka uue palgatöö ning tema esimene valik ongi palgatööd ja ettevõtlust kombineerida. Põhjuseid on mitmeid – kindlustunne, mille tagab just mõlema olemasolu, maksude optimeerimine ning just kollektiivis töötamise eelistamine mittemateriaalsetel põhjustel. Ettevõtet oluliselt kasvatada pole plaanis, võib-olla ainult oma pereliikmete kaasamise näol.

Lisa 3. Hinnangud ettevõtlustegevust iseloomustavatele aspektidele

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	Keskmine
Minu ettevõtlusalane tegevus on väga loov	36	43	31	5		2,04
Ma olen ettevõtlusalases tegevuses väga iseseisev	48	53	10	3	1	1,75
Minu ettevõtlusalasele tegevusele on iseloomulik painedlik tööaeg	67	37	5	6		1,57
Ettevõtlustegevusega kaasneb minu jaoks kõrge kindlustunne	9	33	38	29	6	2,91
Ettevõtlustegevus võimaldab mul oma oskusi ja võimeid hästi ära kasutada	54	50	7	4		1,66
Olen saavutanud kõrge sissetulekute taseme	1	6	30	42	35	3,92

Esimese rea selgitus: Täiesti nõus (1), Nõus (2), Neutraalne (3), Pigem ei ole nõus (4), Üldse ei ole nõus (5).

Allikas: Veebiküsitluse andmed (n=115), autori arvutused.

Lisa 4. Vajadustest tingitud ettevõtluse toetamise tulemused teistes riikides

Toetusskeemid, mis on suunatud töötutele (kelle hulgas on enim vajadustest tingitud ettevõtjaid), eeldavad eelkõige mõju tööhõivele, vähem ettevõtete majanduslikele tulemustele, sõltuvalt sellest, kas eesmärgid on seatud pigem tööturu- või tööstuspoliitikast lähtuvalt (Pfeiffer, Reize 1998: 1). Tööturupoliitika seisukohast on oluline tööhõive staatus, tööstuspoliitika eeldab eelkõige ettevõtte positiivseid majandustulemusi.

Rootsi toetusskeemi mõjusid hinnates (Andersson, Wadensjö 2006: 12-15, 19) leiti, et:

1. Töötute poolt käivitatud ettevõtete ellujäämise määr on madalam võrreldes palgatöölt ettevõtlusse suundujate poolt loodud ettevõtetega.
2. Uute töökohtade loomise seisukohast on samuti töötute poolt loodud ettevõtted tagasihoidlikumad.
3. Töötu taustaga iseendale tööandjad teenisid 3 aastat peale alustamist vähem võrreldes eelnevalt palgatööd teinutega. Tuleb arvestada, et töötuna alustanute ootused sissetulekutele on ka madalamad.
4. Iseendale tööandmisest loobujad pöördusid tagasi eelnevasse tööhõive staatusesse: palgatöötajad läksid palgatööle, eelnevalt töötutest said jälle töötud ja mitteaktiivsetest mitteaktiivsed.
5. Toetuse saamine mõjutas töötuna ettevõtlusega alustanute edukust oluliselt, seda nii sissetulekute, töökohtade loomise kui tegevuse lõpetamise osas. Nad samas ei uurinud, kas tegemist oli toetuse ja sellega kaasas käiva nõustamise positiivse mõjuga või selektsiooniefektiga (toetust anti suurema potentsiaaliga alustajatele).

Saksamaal leiti (võttes arvesse ka selektsiooniefekti), et võrreldes ülejäänud alustavate ettevõtetega on töötuna ja vastava toetuse abil alustanute ellujäämismäär pisut madalam ning mõju tööhõivele ei erine ülejäänunist (Pfeiffer, Reize 1998: 1). Baumgartner, Caliendo (2007: 26) hindasid kahe töötutele suunatud ettevõtlustoetuste programmi mõjusid Saksamaal ja jõudsid positiivsemate tulemusteni. Nad leidsid, et programmis osalenute hulgas oli vaatlusperioodi lõpuks töötus väiksem kui toetust mittesaanute hulgas. Rahade kasutamise tõhususe mõttes osutus üks hinnatud programmidest tõhusaks (vähendades kulusid töötutoetustele), kuid teine mitte.

Meager *et al.* (2003) uurisid sarnaste programmide mõju UKs ja leidsid, et:

1. Toetust saanud ettevõtted ei eristunud ülejäänutest ellujäämise määra poolest. Positiivse mõjuga oli mentori kasutamine.
2. Iga ellujäänud ettevõtte lõi 0,44 uut töökohta.
3. Eelnevalt palgatööl olnud ettevõtjad teenisid paremini võrreldes töötute või mitteaktiivsete poolt loodud ettevõtetega.

4. Tegevuse lõpetanud ettevõtjatest olid töö leidnud 59%, sealjuures olid edukamad need, kes enne ettevõtlusega alustamist ei olnud töötud. Viimaste sissetulekud olid ka väiksemad.
5. Tegevuse lõpetanud ettevõtjad, kes olid läinud palgatööle, teenisid enam, kui ettevõtlusega jätkajad. Samuti tegid nad nädalas vähem töötunde.
6. Toetustsaanute seas oli vähem töötuid kui kontrollgrupis (toetuse mittesaajad). Samas töötus oli väiksem ettevõtlusega tegelejate grupis. Kui vaadata neid, kes ettevõtlustegevuse olid lõpetanud, sissi töötus oli sama kõrge kui kontrollgrupis.
7. Toetustsaanud iseendale tööandjad teenisid rohkem võrreldes iseendale tööandjatega kontrollgrupis.

Seleksiooniviga arvesse ei võetud, seega võivad tulemused olla tegelikkusega võrreldes pigem positiivsemad.